

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Jatta Jokinen
Miia Turpeinen

**SENSO-PROJEKTISSA MUKANA OLLEIDEN TYÖNTEKIJÖIDEN
KOKEMUKSIA SEKSUAALISUUS-AIHEEN KÄSITTELYSTÄ KEHI-
TYSVAMMAISTEN ASIAKKAIDEN KANSSA**

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2017

OPINNÄYTETYÖ
Maaliskuu 2017
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
(013) 260 600

Tekijät

Jatta Jokinen, Miia Turpeinen

Nimeke

Senso-projektissa mukana olleiden työntekijöiden kokemuksia seksuaalisuus-aiheen käsittelystä kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa

Toimeksiantaja

Honkalampi-säätiö

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli nostaa Senso-projekti esille ja lisätä tutkittua tietoa kehitysvammaisten seksuaalisuudesta työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää, millaisia ammatillisia valmiuksia Senso-projekti tarjosi Pohjois-Karjalan alueella mukana olleille työntekijöille ja miten he ovat pystyneet hyödyntämään projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja. Opinnäytetyössä selvitettiin myös sitä, miten mukana olleet työntekijät arvioivat projektin toimivuutta ja millaisia kehittämistoiveita heiltä nousi. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, ja aineisto koostuu työntekijöiden haastatteluista. Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Aineisto analysoidiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Opinnäytetyön tuloksista kävi ilmi, että Senso-projektissa mukana olleet työntekijät ovat saaneet projektin myötä lisää valmiuksia käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Senso-projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja on hyödynnetty toimipaikoissa vaihtelevasti. Seksuaalisuus-aiheen käsittelyä on jatkettu projektin jälkeen sovelletusti toimipaikkojen tarpeiden mukaan. Työntekijät arvioivat Senso-projektin olleen onnistunut kokonaisuus, ja samankaltaista toimintaa toivottaisiin jatkossa lisää.

Opinnäytetyön jatkotutkimusideoita ovat Senso-projektin vaikuttavuuden tutkiminen asiakkaan näkökulmasta sekä projektin vaikuttavuuden tutkiminen Uudellamaalla sijaitsevilla toimipaikoissa. Toiminnallisen opinnäytetyön tästä aiheesta voisi toteuttaa esimerkiksi kehittämällä ryhmätoimintaa seksuaalisuus-aiheeseen liittyen.

Kieli
suomi

Sivuja 60
Liitteet 6
Liitesivumäärä 6

Asiasanat

kehitysvammaisuus, seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, seksuaalisuuden ammatillinen kohtaaminen

THESIS
March 2017
Degree Programme in Social Services
Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
FINLAND
+358 13 260 600

Authors

Jatta Jokinen, Miia Turpeinen

Title

Employees Who Were Involved in Senso Project, Their Experiences on Dealing with Sexuality With Intellectually Disabled Clients

Commissioned by
Honkalampi foundation

Abstract

The purpose of this thesis was to draw attention to the Senso project and increase research knowledge about sexuality of intellectually disabled people from the perspective of employee. The aim of this thesis was to investigate what kind of professional acquirements Senso project has offered to employees in the area of North Karelia. In addition, we investigated how employees have exploited working methods and working materials, which they received from Senso project. Furthermore, we investigated how employees evaluate functioning of the project and do they have some wishes on how to develop Senso project and sexual education in their own work. This thesis was conducted as a qualitative research and the data consists of interviews of employees who have been involved in Senso project. The interview method that we used was theme interview. The data was analyzed by using a material-focused content analysis.

It was discovered that employees have received more acquirements to deal with the subject of sexuality with clients. It was found that employees have used Senso project's working methods and working materials variously and they have continued action in adapted formula. It was discovered that employees evaluate that Senso project was a successful entity and they hope that there could be similar action in the future.

As a further study, it would be interesting to investigate this topic from the client's perspective and in addition, how Senso project has affected organizations in the area of Uusimaa. There is also possibility for functional thesis, for example developing group activities, which are focused in sexuality.

Language

Finnish

Pages 60

Appendices 6

Pages of Appendices 6

Keywords

Intellectual disability, sexuality, sexual education, facing sexuality

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1	Johdanto	5
2	Seksuaalisuus.....	6
2.1	Seksuaalisuuden määrittelyä	6
2.2	Seksuaalioikeudet	8
2.3	Seksuaalisuuden portaat.....	9
2.4	Seksuaalikasvatus	10
3	Kehitysvammaisuus	12
3.1	Kehitysvammaisuuden määrittelyä.....	12
3.2	Näkökulmia kehitysvammaisuudesta	14
3.3	YK:n Vammaisyleissopimus	16
3.4	Seksuaalisuus kehitysvammaisilla	17
4	Seksuaalisuuden kohtaaminen työssä.....	19
4.1	Työntekijöiden suhtautuminen seksuaalisuuteen	19
4.2	Puheeksi ottaminen.....	21
4.3	Sosiaaliset tarinat työskentelymenetelmänä	23
5	Aiemmat opinnäytetyöt ja tutkimukset.....	25
6	Opinnäytetyön lähtökodot	28
6.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävä	28
6.2	Toimeksiantajana Honkalampi-säätiö	28
6.3	Senso-projekti	29
7	Opinnäytetyön toteutus ja menetelmälliset valinnat	31
7.1	Laadullinen tutkimus	31
7.2	Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	32
7.3	Sisällönanalyysi analysointimenetelmänä	34
7.4	Opinnäytetyön prosessi.....	38
8	Tulokset	39
8.1	Ammatilliset valmiudet.....	40
8.2	Työmenetelmät ja materiaalit	42
8.3	Toiminnan arviointi ja kehittämistoiveet.....	43
9	Pohdinta.....	47
9.1	Johtopäätökset.....	47
9.2	Eettisyys ja luotettavuus.....	51
9.3	Ammatillinen kasvu	53
9.4	Jatkotutkimusideat	55
	Lähteet.....	57

Liite 1 Toimeksiantosopimus

Liite 2 Tutkimuslupa Ammattiopisto Luovi

Liite 3 Tutkimuslupa Honkalampi-säätiö

Liite 4 Suostumuslomake haastateltaville

Liite 5 Teemahaastattelurunko

Liite 6 Opinnäytetyön prosessi

1 Johdanto

Opinnäytetyömme tarkoituksena on nostaa keväällä 2015 päättynyt Senso-projekti esille ja lisätä tutkittua tietoa kehitysvammaisten seksuaalisuudesta työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, jonka tehtävänä on selvittää, millaisia ammatillisia valmiuksia Senso-projekti on tarjonnut työntekijöille, ja millä tavalla he ovat pystyneet hyödyntämään projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja. Lisäksi selvitämme, kuinka työntekijät arvioivat projektin toimivuutta ja millaisia kehittämistoiveita heiltä nousee.

Opinnäytetyömme toimeksiantajana toimii Honkalampi-säätiö. Honkalampi-säätiö tuottaa erilaisia kehittämishankkeita ja palveluita, joilla pyritään ratkomaan erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia (Honkalampi-säätiö 2015). Säätiön tuottama Senso-projekti toimi vuosina 2012–2015 Pohjois-Karjalan ja Uudenmaan alueilla (Piironen 2015, 1). Projektilla oli kaksi päätavoitetta, joista ensimmäinen oli tuottaa työntekijöiden käyttöön työmenetelmiä ja materiaaleja, joita he voivat hyödyntää käsitellessään seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Projektin toisena tavoitteena oli se, että kehitysvammaisten ja autismin kirjon henkilöiden tietoisuus omasta seksuaalisuudesta lisääntyisi. (Senso-projekti 2015.)

Tutkimusaineistomme koostuu viiden Senso-projektissa Pohjois-Karjalan alueella mukana olleen työntekijän haastatteluista. Toteutimme työntekijöiden haastattelut yksilöhaastatteluina teemahaastattelun menetelmin. Aineiston analyysissä käytimme menetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tietoperustana käsittelemme seksuaalisuutta, kehitysvammaisuutta ja seksuaalikasvatusta työntekijöiden näkökulmasta.

2 Seksuaalisuus

2.1 Seksuaalisuuden määrittelyä

Kaikki ihmiset ovat seksuaalisia. Seksuaalisuus on jokaiselle ihmiselle subjektiivinen kokemus, eikä kukaan muu voi määrittellä sitä toisen ihmisen puolesta. Seksuaalisuus ei ole vain vammattomien ihmisten ominaisuus, vaan se kuuluu kaikille myös iästä riippumatta. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 13.) Vaikka sairaudet ja vammat voivat vaikuttaa seksuaalisuuteen, niin se ei tarkoita, etteikö esimerkiksi vammaisen henkilö voisi tuntea seksuaalisuutta (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 65). Seksuaalisuus on tiiviisti mukana jokaisen ihmisen elämässä syntymästä kuolemaan. Seksuaalisuus näyttäytyy ihmisen kehossa, mutta se esiintyy myös ihmisen ajatuksissa. Seksuaalisuuden tarkoitus on saada ihminen jatkamaan sukuaan. Jokainen ihminen on oikeutettu seksuaalisuuteen, ja jokaisella ihmisellä on oikeus tavoitella itselleen hyväksyntää, läheisyyttä ja seksiä. Seksuaalinen mielihyvä on yksi ihmisen perustarpeista. Seksuaalisuuden myötä voimme tuntea hyväksyntää, välittämistä, läheisyyttä, ihastumista sekä rakastumista ja rakastamista. (Oksanen 2015, 8.)

Yksinkertaistettuna seksuaalisuus tarkoittaa sitä mitä ihmiset ovat, ja seksi on sitä mitä ihmiset tekevät (Oksanen 2015, 8). Seksuaalisuuden ajatellaan olevan osa ihmisyyttä ja sillä on vahva yhteys ihmisen itsetuntoon ja itsensä hyväksymiseen (Cacciatore 2008, 178). Seksuaalisuus on mukana jo pienenkin lapsen elämässä, vaikka se on vielä kehittymätöntä verrattuna aikuisten ihmisten seksuaalisuuteen. Esimerkiksi lapsi alkaa jo pienestä asti opetella kosketusta ja läheisyyttä. Seksuaalisuus kehittyy yleensä eniten nuoruusvaiheessa. Jokaisen ihmisen seksuaalisuus kehittyy omaan tahtiin, eikä se koskaan saavuta muuttumattomaa tilaa. On tavallista, että ihmisen seksuaalinen aktiivisuus sekä halukkuus voivat vaihdella koko elämän ajan. Jokaisen ihmisen seksuaalisuus on ainutlaatuinen. Seksuaalisuus pitää sisällään käsityksen omasta sukupuolesta, eli tun-

teeko ihminen olevansa mies, nainen vai sukupuoleltaan jotakin muuta. Seksuaalisuus sisältää myös tunteen ihmiselle ominaisesta seksuaalisesta suuntautumisesta, eli siitä ketä kohtaan hän tuntee seksuaalista kiinnostusta. (Oksanen 2015, 8.)

Kettusen (2001, 51) mukaan seksuaalisuudella ajatellaan olevan neljä ulottuvuutta; eettinen, kulttuurinen, biologinen ja psyykkinen. Eettiseen ulottuvuuteen katsotaan kuuluvaksi ihanteet, arvot ja moraali sekä uskonnolliset vakaumukset. Kulttuurinen ulottuvuus pitää sisällään esimerkiksi sosiaalisen verkoston, yhteiskunnan sekä median. Biologinen ulottuvuus koostuu esimerkiksi lisääntymisestä, kehollisuudesta sekä kasvusta ja kehityksestä. Psyykkiseen ulottuvuuteen katsotaan kuuluvaksi esimerkiksi tunne-elämä, itsetuntemus sekä opittu suhtautuminen seksuaalisuuteen. Cacciatoren (2008, 178–179) mukaan seksuaalisuutta ei voida mitata tekemisellä tai tapahtumilla vaan se on olemista. Seksuaalisuudesta voidaan löytää järjen, tunteen sekä biologian ulottuvuudet. Nämä ulottuvuudet usein sekoittuvat toisiinsa, eikä niitä aina pysty erottelemaan toisistaan. Sekoituksessaan keskenään ulottuvuudet muodostavat moniulotteisen kokonaisuuden. Järjen tasolla seksuaalisuus pitää sisällään esimerkiksi eri elämäntilanteisiin liittyviä pohdintoja, periaatteita ja päätöksiä. Tunteen tasolla seksuaalisuuteen katsotaan kuuluvaksi esimerkiksi erilaisia tunteita rakkauden tunteesta häpeän tunteeseen. Biologinen ulottuvuus koostuu esimerkiksi kehitysvaiheen ja ikätason määrittämisestä tarpeista sekä fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta toimintakyvystä.

Seksuaalisuuteen kuuluu olennaisena osana sukupuoli-identiteetti. Sitä pidetään yhtenä tärkeimmistä ihmisen yksilöllisistä ominaisuuksista. Jo pieni lapsi ymmärtää, että sukupuolta ei voi jakaa jyrkästi miehiin ja naisiin. On paljon luonteeseen ja käyttäytymiseen liittyviä piirteitä, joita ei voi määritellä kuuluvaksi vain miehille tai vain naisille. On tärkeää opettaa lapsille, että mitään sukupuoleen liittyviä ominaisuuksia ei tule hävetä. (Cacciatore 2008. 94–95.) Tärkeämpää ihmisessä ovat hänen ominaisuutensa kuin sukupuoli, jota hän edustaa. Itsemääräämisoikeus kuuluu seksuaalisuuteen, millä tarkoitetaan ihmisen oikeutta siinä, haluaako hän määriteltävän itsensä seksuaalisena persoonana vai ei. Jokaisella ihmisellä on oikeus toteuttaa seksuaalisuuttaan omalla tavallaan. Esimerkiksi joillekin ihmisille

kumppanuus ja läheisyys ovat jo itsessään merkittäviä asioita, ja toiset haluavat näiden asioiden rinnalle myös seksuaalielämän. Itsemääräämisoikeudesta huolimatta henkilöllä on oikeus saada tukea seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa, eikä häntä jätetä asian kanssa yksin. (Karanka 2001, 15.)

2.2 Seksuaalioikeudet

Seksuaalioikeudet ovat ihmisoikeuksia, joiden tehtävänä on varmistaa kaikille ihmisille ihmisarvoisen elämän toteutuminen. Seksuaalioikeudet ovat voimassa maailmanlaajuisesti. Seksuaalioikeudet on vahvistettu ihmisoikeussopimuksissa, kansainvälisessä lainsäädännössä sekä muissa maailmalla yhteisesti hyväksytyissä sopimuksissa. Näiden oikeuksien mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus olla seksuaalinen ja hän saa valita itse omaan seksuaalisuuteensa liittyvät toteutustavat. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 16; Oksanen 2015, 10.) Itsemääräämisoikeus, sananvapaus ja oikeus yksityisyyteen liittyvät myös läheisesti seksuaalioikeuksiin. Tässä yhteydessä itsemääräämisoikeus käsittää jokaisen ihmisen oikeuden määrätä omasta seksuaalisuudesta ja siihen liittyvästä käyttäytymisestä. Sananvapaus käsittää jokaisen ihmisen oikeutta tuoda omaa seksuaalisuuttaan esille haluamallaan tavalla, kuitenkin loukkaamatta muita ihmisiä. Jokaisella ihmisellä on myös oikeus yksityisyyteen seksuaalisuuttansa koskevissa asioissa. Seksuaalioikeudet ovat siis kaikille ihmisille samat kaikissa tilanteissa, eikä toisen ihmisen oikeuksia saa loukata. (Oksanen 2015, 10.)

Seksuaalioikeuksia on seitsemän, joista ensimmäinen on oikeus omaan seksuaalisuuteen. Jokaisella ihmisellä on oikeus valita oma seksuaalinen suuntautumisensa ja nauttia siitä. Toisena on oikeus tietoon seksuaalisuudesta. Jokaisen tulisi saada tietoa seksuaalisuuden monimuotoisuudesta, seksuaaliterveydestä ja omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan niihin liittyen. Kolmantena on oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi. Jokaisella on oikeus turvallisuuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen. Neljäntenä on oikeus seksuaaliterveyspalveluihin. Jokaisen tulee saada asianmukaista hoitoa seksuaaliterveysasioissa. Viidentenä on oikeus tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen. Jokaisen tulisi saada olla oma itsensä ilman syrjityksi tulemisen pelkoa yhteiskunnassa. Kuudentena on

oikeus yksityisyyteen. Jokaisen tulee saada päättää itse omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. Seitsemäntenä on oikeus vaikuttaa. Jokaisen tulee saada osallistua ja olla mukana vaikuttamassa päätöksentekoon seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. (Ilmonen & Korhonen 2015, 10.)

2.3 Seksuaalisuuden portaat

Seksuaalisuuden portaat on Erja Korteniemi-Poikelan ja Raisa Cacciatoren luoma seksuaalikasvatusmalli, jonka avulla voidaan keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä asioista ja tunteista eri-ikäisten ja eri kehitystasoisten lasten kanssa. Seksuaalisuuden portaat on kuvattu lasten ja nuorten näkökulmasta. Seksuaalisuuden portaiden avulla voidaan keskustella erilaisista kokemuksista ja itsensä kuuntelemisesta. Tärkeää on, että hyväksytään lapsen kaikki tuntemukset, joilla voi olla vaikutusta tuleviin valintoihin. Seksuaalisuuden portaissa kuvataan portaittain sitä, kuinka seksuaalisuus muuttuu eri kehitysvaiheissa. Seksuaalisuuden portaissa kuvataan muun muassa sitä, millä tavoin tunneälykyys muuttuu, minäkuva kehittyy ja kuinka sosiaaliset valmiudet vahvistuvat. Seksuaalisuuden portaissa kerrotaan, kuinka nuoren kehitykseen kuuluu muuttuvat kiinnostuksen ja ihastuksen kohteet. Seksuaalisuuden portaissa kuvataan muutosprosessia lapsen kiintymyssuhteista kohti omaa aikuisuutta ja siihen kuuluvia ihmissuhteita. Seksuaalisuuden portaissa käsitellään niitä asioita, jonka liittyvät seksuaalisuuden kehittymiseen lapsuudessa. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 10–12.)

Seksuaalisuuden portaita on yksitoista, joista ensimmäinen porras on Olen ihana. Lapsen ollessa 0–4-vuotias hän tutustuu omaan vartaloonsa ja etsii kehon osilleen merkityksiä. Lapsella on hyväksyvä näkemys itsestään. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 49.) Toinen porras on Tykkäyskaveri, joka sijoittuu ikävuosiin 3–8. Tällöin lapsi pohtii ystävyys- ja ihastumisen eroavaisuutta. Lapsi uskaltaa näyttää ihastumisensa selvästi. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 55.) Kolmas porras on Vanhempien ihailu, jolloin lapsi on 3–9-vuotias. Lapsi oppii ymmärtämään ja kunnioittamaan rakkauden tunnetta. Lapsi harjoittelee rakkauden

tunnetta johonkin turvalliseen aikuiseen, yleensä jompaankumpaan vanhemmistaan. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 59–60.) Neljäs porras on Idoli ihasuttua. Lapsen ollessa 6–12-vuotias on yleistä, että hän ihastuu esimerkiksi johonkin idoliin tai henkilöön hänen lähipiirinsä ulkopuolelta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 63.) Viides porras on Tuttu mutta salattu. 8–13 ikävuosien välillä lapsi yleensä ihastuu omiin ikätovereihin, jotka ovat entuudestaan tuttuja. Ihastumisen tunne hämmentää lasta uudella tavalla. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 69.)

Kuudes seksuaalisuuden porras on Tuttu ja kaverille kerrottu. 9–14-vuotiaana lapsi rohkaistuu puhumaan rakastumisesta luotettaville ihmisille, esimerkiksi kavereille tai perheenjäsenille. Uskallus omista tunteista puhumiseen vahvistuu. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 75.) Seitsemäs porras on Tykkään sinusta, jolloin lapsi on 10–15-vuotias. Lapsen ihastuessa toiseen ihmiseen hän rohkenee kertomaan tunteistaan ihastuksen kohteelle. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 85.) Kahdeksas porras on Käsi kädessä. 12–16-vuotiaana lapsi tai nuori voi tavoitella kosketusta, joka liittyy ihastumiseen. Kosketus on sanoja merkityksellisempää, esimerkiksi kädestä pitämällä voidaan kertoa ihastumisesta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 93.) Yhdeksäs porras on Suudellen, jolloin 14–18-vuotiaalla nuorella herää yleensä kiinnostus suutelemista kohtaan. Tässä vaiheessa kosketus voi olla seksuaalista ja halutaan olla toista ihmistä lähellä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 101.) Kymmenes porras on Mikä tuntuu hyvältä? 15–20-vuotias nuori hakee seksuaalista nautintoa toisen ihmisen kanssa. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 109.) Yhdestoista seksuaalisuuden porras on Rakastella. 16–25-vuotiaana nuori aikuinen on yleensä jo sinut oman seksuaalisuutensa kanssa. Hänellä on jo kokemusta siitä, kuinka oma keho toimii ja osaa hallita sitä. Nuori aikuinen voi olla jo seksuaalisesti aktiivinen. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 117.)

2.4 Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatuksen tulisi olla luonnollinen osa ihmiseksi kasvamista. Hyvä seksuaalikasvatus kunnioittaa lapsen ikävaihetta ja tukee lapsen persoonaa.

(Cacciatore 2017.) Seksuaalikasvatus koostuu tunteista, identiteetistä sekä minäkuvan hahmottamisesta. Hyvä seksuaalikasvatus antaa nuorelle oikeanlaista tietoa seksuaalisuudesta riippumatta siitä, millainen nuoren minäkuva ja seksuaalinen identiteetti ovat. Seksuaalikasvatuksella on mahdollista vähentää virheellisiä luuloja, syrjimistä seksuaalisuus-aiheeseen liittyen ja lisätä avarakatseisuutta. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 16–17.) Seksuaalikasvatuksen olisi hyvä olla kattavaa ja kokonaisvaltaista, jotta siinä ei keskityttäisi pelkästään seksuaaliseen käyttäytymiseen ja seksuaalisuuteen liittyviin riskeihin (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014). Seksuaalikasvatuksella tavoitellaan tiedon lisäämistä esimerkiksi fyysisistä, kognitiivisista, sosiaalisista, emotionaalisista sekä kulttuurisista näkökulmista, jotka liittyvät seksuaalisuuteen. Seksuaalikasvatuksella tavoitellaan myös taitojen, kykyjen ja mahdollisuuksien lisäämistä esimerkiksi siinä, kuinka ilmaista omia tunteita ja tarpeita. Seksuaalikasvatuksella halutaan lisätä myös vastuullisuutta ja huolenpitoa esimerkiksi siinä, kuinka huolehtia itsestään ja kumppanistaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Suomessa seksuaalikasvatus kuuluu nuorten kasvatukseen ja se on hoidettu asianmukaisesti. Asianmukaisuudella tarkoitetaan sitä, että seksuaalikasvatuksessa on pitänyt ottaa huomioon nuorten ikä sekä psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen kehitysvaihe. (Palonen-Munnukka 2011, 16–17.) Tänä päivänä painotetaan ihmissuhteita ja sosiaalisuutta. Tunteiden tunnistamista, tunteiden ilmaisua ja vuorovaikutustaitoa pidetään seksuaalisuuden peruslähtökohtina. (Sead 2013, 13.) Tavoitteena olisi, että seksuaalikasvatus tukisi sitä, että nuorista kasvaisi tasapainoisia ihmisiä ja heidän persoonallisuutensa rakentuisi turvallisesti. Siitä, kuinka seksuaalikasvatusta suunnitellaan ja arvioidaan, on annettu paljon ohjeita. Erilaisten oppimismahdollisuuksien luominen on laadukasta seksuaalikasvatusta. Kun kasvatus on laadukasta, niin kehitysvammaiset henkilöt voivat muodostaa itsenäisesti kokonaisvaltaisen käsityksen seksuaalisuudesta ja siihen liittyvistä asioista. (Palonen-Munnukka 2011, 16–17.)

Jokaisella ihmisellä on oikeus saada tietoa ja opetusta seksuaalisuus-aiheeseen liittyen. Kaikilla on oikeus seksuaalisuuteen, ja oikeus saada seksuaaliterveyttä tukevia ja edistäviä palveluja. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 16.) Kehitysvam-

maisten seksuaalikasvatuksessa on tärkeää, että opetusmateriaalit ovat ajanmukaiset. Asiat, jotka liittyvät seksuaalisuuteen, pyritään esittämään monipuolisesti ja koko ajan kunnioittaen vammaisen henkilön yksilöllisyyttä ja persoonallisuutta. Tärkeätä olisi kiinnittää huomiota siihen, että tiedon vastaanottaja hämmentyisi mahdollisimman vähän. Seksuaalikasvatuksen tulisi olla mahdollisimman totuudenmukaista. Tietojen tulee olla sellaisia, etteivät ne häiritse psykososiaalista kehitystä, joka on kehitysvammaisilla henkilöillä todella haavoittuvainen. Kehitysvammaisilla henkilöillä saattaa olla vääriä mielikuvia seksuaalisuudesta, joten seksuaalikasvatuksella tavoitellaan sitä, että oikaistaisiin näitä vääriä uskomuksia ja avattaisiin uusia näkemyksiä. Kehitysvammaisia tulisi rohkaista myös henkilökohtaisiin kannanottoihin. (Palonen-Munnukka 2011, 16–17.)

Seksuaaliopetus, seksuaalineuvonta sekä seksuaalivalistus voidaan katsoa kuuluvaksi seksuaalikasvatukseen. Seksuaaliopetuksella tarkoitetaan sitä, että käsitellään niitä asioita, jotka liittyvät seksuaalisuuteen. Seksuaaliopetus kuuluu opetussuunnitelmaan ja yleensä sitä käydään läpi yläasteella terveystiedon tunneilla. Seksuaalineuvonta on ammatillista asiakastyötä, joka perustuu vuorovaikutukseen. Seksuaalineuvonnassa keskeisiä osa-alueita ovat ongelmat ja kysymykset, jotka liittyvät seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen. Seksuaalivalistuksella tarkoitetaan joukkoviestinnän keinoin toteutettua valistusta. Se voi olla esimerkiksi projektien tuloksena syntynyt lehti tai jokin muu sähköinen materiaali. (Palonen-Munnukka 2011 17–24.)

3 Kehitysvammaisuus

3.1 Kehitysvammaisuuden määrittelyä

Kaikissa yhteiskunnissa on esiintynyt vammaisuutta ja tulee tulevaisuudessakin esiintymään. Yhteiskunnallinen tilanne ja vammaisuuden määrittelytavat vaikuttavat siihen, kuinka paljon vammaisia ihmisiä ajatellaan olevan yhteiskunnassamme. Puhekielessä vammaisuus voidaan helposti liittää sairauteen, vaikka vamma ei tarkoita samaa asiaa kuin sairaus. Vamma voi kuitenkin johtua jostakin

sairaudesta, joka on vaurioittanut pitkäaikaisesti esimerkiksi jonkin elimen toimintaa. (Repo 2004, 9.)

Kehitysvamma tarkoittaa vammaa ihmisen ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Tämän vuoksi kehitysvamma vaikeuttaa uusien asioiden oppimista ja käsitteellistä ajattelua. Kehitysvammaisen voi kuitenkin oppia monia asioita aivan samalla tavalla kuten vammattomatkin. Älykyys on vain yksi osa ihmisen persoonallisuutta. Monet eri tekijät, kuten esimerkiksi elämäkokemukset, elinympäristö, kasvatus ja oppiminen ovat muovaamassa sitä, millaisiksi kehitymme ja millaisiksi ihmisiksi kasvamme. (Palonen-Munnukka 2009, 9.) Kehitysvammalla tarkoitetaan huomattavaa rajoitusta toimintakyvyn alueella ja hyvin yleistä on, että älyllinen suorituskky on keskimääräistä alhaisempi. Kehitysvammaisilla henkilöillä on usein rajoituksia taidoissa, jotka liittyvät arkipäiväiseen elämään. Näihin katsotaan kuuluvaksi esimerkiksi kommunikointi muiden ihmisten kanssa, itsestä huolehtiminen, terveys ja työssä käyminen. (Ihalainen & Kettunen 2013, 187.) Suurimmalla osalla kehitysvammaisista henkilöistä on sellaisia kielen ja/tai kommunikaation vaikeuksia, jotka vaativat kuntoutusta. Kehitysvammaisilla henkilöillä voi olla vammattomiin verrattuna haastavampaa ottaa vastaan ja jäsentää informaatiota, jota hän saa ympäristöstä. Kehitysvammaista henkilöä ympäröivien ihmisten kommunikointitavat voivat olla sellaisia, että kehitysvammaisen henkilö ei niitä aina ymmärrä. (Launonen 2011, 144.)

Kehitysvamman taso voi vaihdella suuresti lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan vammaan. Kehitysvammaisuuteen kuuluu usein lisävammoja, jotka voivat vaikeuttaa kommunikointia ja vuorovaikutusta muiden ihmisen kanssa tai vaikkapa liikkumista. Myös mielenterveysongelmat voivat olla yleisiä. Kehitysvamma diagnosoidaan ennen 18 vuoden ikää. Kehitysvamma voi johtua esimerkiksi synnytyksessä tapahtuneista vaurioista, lapsuusiän sairauksista tai tapaturmista, tai jo ennen syntymää johtuvista syistä. Monissa tapauksissa kehitysvamman aiheuttaja voi jäädä epäselväksi tai sitä ei saada selville lainkaan. Kehitysvamma on vamma tai vaurio, joka vaikeuttaa arkipäiväistä selviytymistä. (Palonen-Munnukka 2009, 9.)

Ihmisen toimintakyvyn muodostumiseen vaikuttaa henkilön älyllisten toimintojen, muiden ominaisuuksien ja henkilön elinympäristön jatkuva vuorovaikutus. Pelkästään älyllisen kehitysvammaisuuden ja sen tarkastelun perusteella ei voida ennustaa henkilön selviytymistä elämässä. Lievä älyllinen kehitysvammaisuus voi näkyä esimerkiksi oppimisvaikeutena. Arkipäiväisiin toimiin lievä älyllinen vamma ei yleensä vaikuta, vaan henkilö kykenee asumaan aikuisena itsenäisesti tai vähän tuettuna. Keskiasteinen kehitysvammaisuus tarkoittaa sitä, että lapsella on merkittäviä viiveitä kehityksessään. Useimmat heistä kykenevät kuitenkin esimerkiksi ohjattuun työhön työkeskuksessa tai työpaikalla. Vaikeasti älyllisesti kehitysvammainen tarvitsee yleensä jatkuvaa tukea ja ohjausta lähes kaikilla elämän osa-alueilla. Tällainen vaikeasti älyllisesti kehitysvammainen henkilö on riippuvainen muista ihmisistä, mutta pitkällä kuntoutuksella henkilön on mahdollista kehittyä jopa niin, että hän kykenee suoriutumaan esimerkiksi itsenäisesti päivittäisistä toiminnoistaan. Syvä älyllinen kehitysvamma tarkoittaa sitä, että henkilö on täysin riippuvainen muista ihmisistä ja tarvitsee jatkuvaa hoitoa. Henkilöllä on usein vakavia puutteita liikunnassa, kommunikaatiossa, ja esimerkiksi suolen ja rakon toiminnan hallitsemisessa. Päivittäisiä elämäntilanteita harjoittelemalla henkilö voi kehittyä omatoimiseksi jossakin päivittäisessä toiminnossa, esimerkiksi syömisessä, ja hän voi oppia hallitsemaan joitakin helppoja työtehtäviä. Asumisessa syvästi älyllisesti kehitysvammainen henkilö tarvitsee yleensä ympärivuorokautista valvontaa ja hoitoa. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 19–21.)

3.2 Näkökulmia kehitysvammaisuudesta

Kehitysvammaisuus voi johtua hermoston vammojen ja vaurioiden lisäksi elimien ongelmista. Hermoston sairaudet, vauriot ja muut toiminnan poikkeavuudet ovat merkittävin ryhmä, jotka aiheuttavat kehitysvammaisuutta, ja niitä nimitetään hermoston kehityshäiriöiksi. Aivojen kehityshäiriöistä aiheutuu usein älyllisten toimintojen vajavuutta, ja sitä kutsutaan usein älylliseksi kehitysvammaisuudeksi. Älyllisen kehitysvammaisuuden termi on tunnettu erityisesti tässä merkityksessä, sillä se on WHO:n valitsema. Termiä tulee kuitenkin käyttää varoen, ettei termiä käytetä yleisluonnehdintana kenestäkään ihmisestä. (Kaski ym. 2012, 16.) Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokituksen, ICD-10:n (International Statistical

Classification of Diseases and Related Health Problems), mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jolloin henkilön mielen kehitys on jollakin tapaa estynyt. Erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot, kuten sosiaaliset, motoriset, kielelliset ja älylliset taidot vaikuttavat henkiseen suorituskyykyyn. Älyllisessä kehitysvammaisuudessa nämä taidot ovat usein kehittyneet puutteellisesti. Henkilöllä voi olla pelkästään älyllistä kehitysvammaa, tai siihen voi liittyä esimerkiksi jokin fyysinen tai psyykinen häiriö. (Kaski ym. 2012, 16.)

Toimintakyvyn näkökulmaa kuvataan usein Maailman terveysjärjestö WHO:n vuonna 2001 julkaiseman toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisen luokituksen ICF:n (International Classification of Functioning, Disability and Health) mukaan. Luokituksen mukaan toimintakyky pitää sisällään kaikki kehon toiminnot, henkilön osallisuuden omassa elämässään, millaiseen toimintaan henkilö kykenee sekä ympäröivän yhteiskunnan vaikutukset henkilön selviytymiseen. (Kaski ym. 2012, 15; Repo 2004, 11.) ICF-mallissa tarkastellaan yksilöä ja hänen ympäristöänsä, ja kuinka yksilö selviytyy erilaisista elämään liittyvistä toimista. Yksilötekijöihin katsotaan kuuluvaksi esimerkiksi henkilön ikä ja elämäkokemukset, ja ympäristötekijöihin henkilön fyysinen elinympäristö ja sen sisältämä sosiaalinen ympäristö. Kehitysvammaisen henkilön toimintakykyä määritellään usein suorituskyykyyn ja kapasiteetin avulla. Suorituskyyky kertoo sen, mihin henkilö kykenee tällä hetkellä, ja kapasiteetti kertoo, mihin hän pystyisi, jos ympäristö olisi esteetön. (Repo 2004, 11.)

AAIDD:n (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) mallin mukaan kehitysvammaisuutta määritellään toimintakyvyn kautta. Määrittelyyn vaikuttavat henkilön toimintakyky, ympäristö ja älylliset kyvyt. AAIDD-mallissa tarkastellaan näiden osa-alueiden yhteisvaikutusta. AAIDD-mallissa kehitysvammaisuus määritellään sen mukaan, kuinka rajoittunut henkilön toimintakyky on sillä hetkellä. Yleistä on, että henkilöllä on keskimääräistä alhaisempi älyllinen suorituskyyky. Lisäksi henkilöllä on yleensä vaikeuksia adaptiivisissa taidoissa, kuten esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa, itsestä huolehtimisessa sekä työ- ja vapaa-ajan toimissa. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 16–17.)

Sosiaalisesta näkökulmasta vammaisuutta katseltaessa keskitytään siihen, kuinka yhteiskuntaa voisi muuttaa yksilön muuttamisen sijaan (Repo 2004, 11). Sosiaalisen näkökulman mukaan ihminen leimataan vammaiseksi esimerkiksi jonkin ominaisuutensa vuoksi, joka vaikeuttaa häntä toimimaan yhteiskunnan asettamien määritelmien mukaan. Sosiaalinen näkökulma korostaa, että vammaisuuden haitat eivät aina johdu vammasta, vaan ympäröivästä yhteiskunnasta. Usein ratkaisuna voivat olla toimivat kommunikaatiotavat ja apuvälineet. Ihmisen sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö voivat vaikuttaa siihen millä tavoin hänen vammaisuutensa määritellään. (Seppälä & Rajaniemi 2013.) Jokainen kehitysvammaisen henkilö on ainutlaatuinen yksilö, eikä ketään saisi määritellä pelkän vamman perusteella. Vamma voi olla ominaisuus, joka vaikuttaa ihmiseen, mutta se ei välttämättä ole hallitseva piirre. (Repo 2004, 12.) Vammaisuus voi olla ilmiö, joka syntyy ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Vehmas 2005, 5).

3.3 YK:n Vammaisyleissopimus

Vammaisyleissopimus (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD) on YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Yleissopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa joulukuussa 2006, ja se tuli kansainvälisesti voimaan keväällä 2008. Vammaisyleissopimuksessa ei ole kyse uusien ihmisoikeuksien kehittämisestä, vaan siinä täydennetään jo olemassa olevia ihmisoikeussopimuksia. Sopimuksen tarkoitus on se, että myös vammaisille henkilöille kuuluvat kaikki samat oikeudet ja vapaudet kuin vammattomille henkilöille. Oikeuksien edistämiseksi pyritään tasa-arvoiseen kohteluun ja syrjinnän ehkäisemiseen. Yleissopimus pitää sisällään kansalais- ja poliittiset oikeudet sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Vammaisyleissopimus toimii välineenä muutokselle. Sopimuksen tarkoituksena on muuttaa asenteita ja ennakkoluuloja vammaisia henkilöitä kohtaan. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2012, 3–7.)

Vammaisyleissopimuksella pyritään luomaan uudenlaista näkökantaa vammaisista ja heidän asemastaan. Ennen kehitysvammaisia on hoidettu pääsääntöisesti lääkehoidollisesti, eikä vammaisilla ole ajateltu olevan samanlaisia oikeuksia kuin vammattomilla. Yleissopimuksella pyritään tukemaan sitä näkökantaa, että kehitysvammaisilla on oikeus pitää kiinni omista oikeuksistaan, ja osallistua vapaasti omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Vammaiset henkilöt ovat yhteiskunnan jäseniä siinä missä vammattomatkin. Ihmisoikeuksissa painotetaan tasa-arvon, osallisuuden ja osallistumisen tärkeyttä. Sopimuksen ohjaavia periaatteita ovat myös esteettömyys ja saavutettavuus. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2012, 8.)

3.4 Seksuaalisuus kehitysvammaisilla

1970-luvulla Suomessa alettiin keskustella vammaisten seksuaalisuudesta. Seksuaalipoliittinen yhdistys SEXPO:n yhtenä tavoitteena oli antaa jokaiselle ihmiselle mahdollisuus nauttia seksuaalisuudesta tasapainoisesti, ja poistaa tekijöitä, jotka estävät seksuaalioikeuksien toteutumista. SEXPO:n tehtävänä oli ajaa myös erilaisten vähemmistöjen seksuaalioikeuksia. Ensimmäisen kerran seksuaalivalistusta annettiin vuonna 1973 CP-vammaisten sopeutumisvalmennuskursseilla. SEXPO:n asiantuntijat puhuivat aikuistumisesta, itsenäistymisestä ja muista seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Kursseille osallistuneet nuoret kokivat aiheen olleen tärkeä. Vuonna 1975 perustettiin työryhmä, jonka tehtävänä oli pohtia vammaisten seksuaalineuvonnan kehittämistä. Työryhmä perustettiin SEXPO:n ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen psykologit ry:n yhteistoimesta. Syksyllä 1976 Invalidiliitto rahoitti vammaisten seksuaalineuvontaoppaan. Kehitysvammaliitto alkoi tutkia 1980-luvun lopulla kehitysvammaisten elämänlaatua. Seksuaalisuus oli yhtenä tutkimuksen osa-alueena. Kehitysvammaisten seksuaalisuus on ajan saatossa muuttunut hyväksyttäväksi, ja nykyään on saatavilla seksuaalineuvoja, jotka ovat erikoistuneet kehitysvammaisten seksuaalisuuteen. (Karkaus-Rikberg 2000, 295–296.)

Puhuttaessa kehitysvammaisten seksuaalisuudesta on tärkeää pitää mielessä se, että vammaisten ja vammattomien ihmisten seksuaalisuudessa on paljon

enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroavuuksia (Karkaus-Rikberg 2000, 293). Myös kehitysvammaisilla henkilöillä on samanlaiset tarpeet käsitellä seksuaalisuus-aihetta, ja he ovat samalla tavalla kiinnostuneita siihen liittyvistä asioista (Azzopardi-Lane & Callus 2014, 35). Kehitysvammainen nuori elää myös murrosiän samalla tavoin kuin muutkin nuoret, monesti vielä vaikeampana murrosikänä. Myös kehitysvammaisen nuoren elämään kuuluvat siis fyysiset seksuaalisen kehityksen vaiheet. Joillakin kehitysvammaisilla murrosikä voi alkaa tavanomaista myöhemmin tai murrosikä voi kestää pidempään. Useissa tapauksissa kehitysvammaisten kehitysvaiheet tapahtuvat tavanomaista myöhemmässä iässä. Näin ollen kronologinen ikä ei vastaa seksuaalista käyttäytymistä. Kehitysvammaisen henkilön seksuaalinen käyttäytyminen voi jäädä ikätasoaan varhaisempaan vaiheeseen. (Palonen-Munnukka 2009, 76–77.)

Jokaisen ihmisen oikeuksiin kuuluu seksuaalisuuden toteuttaminen omilla ehdoilla ja omilla keinoilla, kuitenkin muita ihmisiä loukkaamatta ja vahingoittamatta. Kuten meillä kaikilla, myös kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus läheisiin ihmissuhteisiin, seurusteluun ja seksuaalisuuteen. Kehitysvammaiset henkilöt jäävät usein paitsi tarpeenmukaisesta tiedottamisesta ja valmiuksien antamisesta oman seksuaalisuutensa ja siihen liittyvien asioiden käsittelyyn, ja monesti heitä rajoitetaan ja kielletään seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. (Palonen-Munnukka 2009, 76–77.) Kehitysvammaisilla henkilöillä tulisi saada toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan omalla tavallaan. Työntekijöiden tulee puuttua tilanteeseen siinä vaiheessa, mikäli henkilön käyttäytyminen muuttuu toisia ihmisiä kohtaan vahingoittavaksi tai häiritseväksi. (Repo & Talvela 2004, 404.)

Palonen-Munnukan (2009, 77) mukaan kehitysvammaiset nuoret ovat vastuuntuntoisia, avoimia ja halukkaita keskustelemaan. Jos esimerkiksi terveystiedotuksista, elokuvien rakastelukohtauksista ja netistä saatu ymmärrys kuukautisista ja seksistä ovat ainoita tiedonlähteitä, tieto on väistämättä heikkoa ja vääristynyttä. Kehitysvammainen henkilö voi olla fyysisesti aikuisen iässä, jolloin hänellä voi olla aikuisen henkilön seksuaaliset tarpeet. Älyllisen vamman vaikuttaessa muut ihmiset ja ympäristö ajattelevat hänen olevan kuitenkin lapsi, jolla ei ole vielä aikuisen ihmisen seksuaalisia tarpeita. Kehitysvammaisen henkilön seksuaalisuus voi olla asia, joka aiheuttaa hämmennystä muissa ihmisissä (Repo &

Talvela 2004, 403). Suurin osa murrosiän läpikäyneistä kehitysvammaisista on kiinnostuneita seksistä. Mitä vähemmän heille annetaan informaatiota ja aiheesta keskustellaan, sitä hanakammin he etsivät siitä tietoa jostakin muualta. (Palonen-Munnukka 2009, 78.)

Kehitysvammaiset voivat kohdata myös vallankäyttöä heitä kohtaan seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. Vallankäyttöä voi olla esimerkiksi se, ettei seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin vastata, seksuaalisuudesta ei saa puhua tai kehitysvammaista henkilöä kielletään vaikkapa tyydyttämästä itseään ja kyseisestä teosta voidaan rangaista. Vallankäytöksi luetaan myös kehitysvammaisen henkilön ohjauksesta ja neuvonnasta kieltäytyminen seksuaalisiin pulmiin liittyvissä asioissa. Seksuaaliterveyskasvatuksella halutaan saada kehitysvammaisen tuntemaan turvallisuutta kehittyessään. Kehitysvammaisille annetaan tietoa sekä opastusta seksuaalisuudesta, ja samalla nimetään ilmiöitä ja kokemuksia. Jokainen ihminen tarvitsee tietoa seksuaalisuudesta, olipa sitten kehitysvammaa tai ei. (Palonen-Munnukka 2009, 78.)

4 Seksuaalisuuden kohtaaminen työssä

4.1 Työntekijöiden suhtautuminen seksuaalisuuteen

Työssään työntekijää ohjaa hänen oma elämäkokemuksensa, ihmiskäsityksensä sekä ammatillinen viitekehysensä. Vuorovaikutustilanteeseen asiakkaan kanssa vaikuttavat työntekijän asenteet ja hänen oma seksuaalihistoriansa. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 136.) Ammatillisessa vuorovaikutustilanteessa asiakkaan kanssa tarkastelussa ei ole siis vain asiakkaan sukupuoli ja seksuaalisuus, vaan asiakkaan kautta tilanteeseen vaikuttavat myös työntekijän henkilökohtainen sukupuoli ja seksuaalisuus (Vilkka 2010, 86). Seksuaalisuuteen liittyvät tunteet, arvot, asenteet ja uskomukset muotoutuvat ihmisen lapsuudesta lähtien sosiaalisten suhteiden, uskontojen, median, kasvatuksen sekä historian vaikutuksista. Jokainen ihminen kokee asiat omalla tavallaan, jolloin yhtä oikeaa tapaa ei siis ole olemassa. Erilaiset kokemukset muokkaavat myös suhtautumistamme

seksuaalisuuteen. Tällaisia kokemuksia voivat olla esimerkiksi kokemukset siitä, mitä on luvallista, nautinnollista, mukavaa, pelottavaa, ahdistavaa tai esimerkiksi kiellettyä. (Aho, Kotiranta-Ainamo, Pelander & Rinkinen 2008, 45.)

Työntekijän tulee olla sinut oman seksuaalisuutensa kanssa kyetäkseen hyväksymään myös asiakkaan seksuaalisuus (Ryttyläinen & Valkama 2010, 136). Työntekijän tulee saada lupa omaan henkilökohtaiseen seksuaalisuuteensa, jonka myötä hänellä on mahdollisuus antaa lupa siihen myös asiakkaalle. Seksuaalisuudesta keskusteleminen asiakkaan kanssa voi olla vaikeaa, jos työntekijä itse vaivaantuu tai ahdistuu aiheesta. (Karkaus-Rikberg 2000, 301.) Ymmärtäessään ja hyväksyessään sekä oman että asiakkaan seksuaalisuuden työntekijä kykenee työskentelemään asiakkaiden kanssa, jotka tuovat omaa seksuaalisuuttaan esiin monin eri tavoin. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 136.) Työntekijän ollessa sinut oman seksuaalisuutensa kanssa ja tiedostaessaan omat rajansa, asenteensa sekä arvonsa liittyen seksuaalisuuteen, työntekijän oma seksuaalisuus pääsee sitä vähemmän vaikuttamaan negatiivisesti hänen työskentelyynsä. Tämän myötä hän pystyy suojaamaan paremmin myös omaa seksuaalisuuttaan. (Aho ym. 2008, 45–46.)

Kehitysvammaisten kanssa työskentelevillä työntekijöillä olisi hyvä olla yhteinen ohjeistus, jonka mukaan he toimivat tilanteissa, joissa seksuaalisuus nousee aiheena esille (Repo & Talvela 2004, 404). Seksuaalisuus on aiheena arkaluonteinen, jonka vuoksi se voi asettaa työntekijälle haasteita aiheen käsittelytilanteissa. Asiakas voi havaita hyvin herkästi, jos työntekijä on tilanteessa vaivaantunut tai ahdistunut. Tämän vuoksi työntekijän täytyy tietää itse omat valmiutensa käsitellä seksuaalisuutta asiakkaiden kanssa. Työntekijälläkin on oikeus ahdistukseen, kielteisiin tunteisiin ja voimattomuuteen liittyen asiakkaan seksuaalisuuteen. Työntekijän ammatillisuuteen kuitenkin kuuluu, ettei hän ilmaise omia negatiivisia tunteitaan asiakkaille. Työntekijän tulee kyetä tuomaan omalla ammattitaidollaan ja persoonallaan ilmi, ettei hän arvostele asiakkaan seksuaalisuutta. Työntekijän tulee hyväksyä asiakas ja asiakkaan seksuaalisuus sellaisena kuin hän on. Toisin sanoen työntekijän tulee kunnioittaa ja hyväksyä asiakkaan yksilöllinen seksuaalinen suuntautuminen. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 137.) Työntekijällä voi olla seksuaalisuus-aiheeseen liittyen henkilökohtaisia rajoitteita tai ennakkoluuloja.

Työntekijän olisi hyvä pohtia näitä asioita ennen kuin lähtee käymään asioita läpi asiakkaan kanssa. Tämän avulla voidaan välttää se, ettei työntekijä siirrä omia rajoitteitaan ja ennakkoluulojaan asiakkaalle. (Arkio-Lampinen & Voutilainen 2014, 15.)

4.2 Puheeksi ottaminen

Kun työntekijä keskustelee asiakkaan kanssa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, niin se voi parhaimmillaan esimerkiksi vähentää asiakkaan hämmennystä sekä ahdistusta, eikä se verota työntekijän työaikaa yhtään sen enempää. Mikäli asiakas tuntee olonsa turvalliseksi ja saa tunteen, että hän on tullut kuulluksi omana itsenään, niin silloin puheeksi ottamisen tilannetta voidaan pitää onnistuneena. On tärkeää, että tieto, jota asiakkaalle kerrotaan, on ajantasaista. Puheeksi ottamisen taso riippuu työntekijän valmiuksista, mutta on tärkeää muistaa, että seksuaalisuuteen liittyvien asioiden puheeksi ottaminen ei ole vain yhden työntekijän harteilla. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 71–72.)

Olisi tärkeää, että työpaikoissa olisi tehtynä kirjallinen suunnitelma siitä, kuinka seksuaalisuuteen liittyvät asiat otetaan puheeksi asiakkaiden kanssa (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 73). Seksuaalisuuteen liittyvien asioiden puheeksi ottaminen voidaan kokea vaikeaksi. Työntekijä voi kokea, että seksuaalisuusasiat ovat niin yksityisiä asiakkaalle, että niiden puheeksi ottaminen voi olla hankalaa. Vaikka seksuaalisuusasioista puhuminen koetaan vaikeaksi, niin olisi tärkeää, että niistä puhuttaisiin. Seksuaalisuudesta puhumista ei tule unohtaa, sillä se kuuluu jokaisen ihmisen elämään jollakin tavalla. Työntekijällä tulisi olla tietynlaista tilanteentajua, että milloin on sopiva aika ottaa seksuaalisuusasiat puheeksi. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 137–138.)

Seksuaalisuusasioista puhuessa asiakkaan kanssa on tärkeää, että työntekijä puhuu sellaista kieltä, jonka myös asiakas ymmärtää. Usein työntekijät saattavat tiedostamattaan käyttää ammattisanastoa, jota asiakkaan on vaikeaa ymmärtää. Kun asioista puhutaan sellaisilla nimillä, jotka sekä työntekijä että asiakas ym-

märtävät, on keskustelu paljon luontevampaa. Työntekijän on hyvä keskustelussa käyttää esimerkiksi avoimia kysymyksiä. Avoimet kysymykset ovat siitä hyvä vaihtoehto, että ne eivät rajoita asiakasta vastaamaan tietyllä tavalla. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 138–139.) On tärkeää muistaa, että työntekijä ei tarvitse osata kaikkea ja hänellä ei tarvitse olla vastausta kaikkeen. Olennaista on, että asiakas ja hänen kysymyksensä kohdataan avoimesti. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 79.)

Vuosikymmenten ja vuosisatojen aikana on muodostunut monia erilaisia seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksia, jotka voivat olla kulttuureista ja uskonnoista riippuen erilaisia. Näillä uskomuksilla ja tabuilla voi olla vaikutusta meidän kaikkien ihmisten omaan seksuaalisuuteen sekä siihen, kuinka me suhtaudumme muiden ihmisten seksuaalisuuteen. (Karkaus-Rikberg 2000, 297–298.) Tabuksi voidaan määritellä jokin asia, jota pidetään kiellettyinä tai puhumattomana. Pelkästään määrittely ei luo tabua, vaan ne syntyvät sosiaalisessa ympäristössä, johon linkittyy kulttuurillinen ja historiallinen ulottuvuus. Tabut voivat rajoittaa sosiaalista elämää ja ne tulevat usein esille sosiaalisessa kanssakäymisessä ja esimerkiksi koulu- ja työelämän käytännöissä. (Laitinen 2009, 5.)

Tabut muodostuvat yleensä pikkuhiljaa niin, ettemme edes kiinnitä niihin huomiota. Tabuksi muodostuneesta asiasta ei ole ehkä koskaan puhuttu avoimesti, jonka vuoksi ajatellaan, ettei siitä voikaan puhua. Seksuaalisuuteen liittyvät tabut voivat syntyä usein sanattomista viesteistä ja ilmapiiristä. Tabujen syntyyn vaikuttavat yleensä myös esimerkiksi vanhempien kielteiset asenteet sekä elinympäristön ristiriitaa aiheuttavat asenteet. Tabut ovat yleensä lähestulkoon samoja, olipa kyse vammaisista tai vammattomista henkilöistä. Tabujen ja uskomusten määrä on usein vain suurempi silloin, kun yhteen liitetään vammaisuus ja seksuaalisuus. (Karkaus-Rikberg 2000, 297–298.) Kehitysvammaisten seksuaalisuus, seurusteluasiat ja lisääntyminen ovat olleet aiheina sellaisia, joita on pidetty pitkään tabuina. Vielä tänäkin päivänä asenteet kehitysvammaisten seksuaalisuutta kohtaan ovat ristiriitaisia. Kehitysvammaiset henkilöt ovat voineet kasvaa perheessä, jossa seksuaalisuudesta ei ole saanut puhua. Tällöin heitä saatetaan vielä aikuisinakin kohdella kuten lapsia. Ympäristö ei välttämättä hyväksy sitä, että kehitysvammaisella henkilöllä olisi seksuaalisia tarpeita. (Sead 2013, 8.)

4.3 Sosiaaliset tarinat työskentelymenetelmänä

Sosiaaliset tarinat ovat Carol Grayn kehittämä työskentelymenetelmä, jonka avulla kommunikointi helpottuu esimerkiksi työntekijän ja autistisen henkilön välillä (Gray 2017). Autismi on oireyhtymä, jossa pulmat liittyvät neurologisen kehityksen häiriöön. Näitä erilaisia autismin oireyhtymiä yhdistävät yleensä pulmat kommunikoinnissa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä aistimusten erilaisuudessa ja poikkeavissa käyttäytymismuodoissa. Nämä käyttäytymispiirteiden tuomat vaikeudet luovat paljon haasteita lapsen oppimiselle ja kehitykselle. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 23.) Carol Gray on kehittänyt työmenetelmän autististen henkilöiden kanssa työskentelyyn, mutta se on sovellettavissa myös kaikkien kehitysvammaisten kanssa työskentelyyn. Sosiaalisten tarinoiden avulla voidaan varmistaa se, että turvallinen tieto vaihtuu tekijän ja kuulijan välillä (Gray 2017).

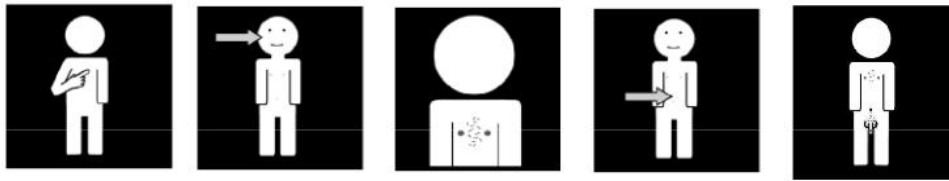
Senso-projektissa yhtenä työskentelymenetelmänä toimivat sosiaaliset tarinat. Sosiaalista tarinaa voidaan käyttää apuvälineenä sosiaalisten taitojen opetteluissa. Yleisimmin sosiaalisen tarinan pohjana on sarja kuvia, ja kuvasarjan tukena käytetään sanallista ohjausta, mutta sosiaalisia tarinoita voidaan tehdä monessa eri muodossa. Sosiaalisessa tarinassa sosiaalinen tilanne käydään läpi kuva kovalta, ja jäsenetään tilanteessa toivottua käyttäytymistä. Sosiaalisella tarinalla voidaan myös tutustua uusiin tilanteisiin ja pyrkiä tekemään niitä tutummiksi. Sosiaalinen tarina voi myös auttaa henkilöä keskittymään, kun tarinassa on kuvattuna tilanteen alku ja loppu. Kokemusten mukaan sosiaaliset tarinat ovat hyödyllisiä erityisesti henkilöille, joilla on vaikeuksia tulkita toisten ihmisten ilmeitä ja eleitä sosiaalisissa tilanteissa. Sosiaalisilla tarinoilla voidaan kuvata myös muiden ihmisten näkökulmaa. Sosiaalisella tarinalla pyritään kuvaamaan sosiaalisen tilanteen etenemistä positiivisesti. Tarinassa ei kerrota mitä henkilö tekee väärin, vaan tarina päättyy aina onnellisesti. (Heikura-Pulkkinen & Kujanpää 2006, 16–17.)

Sosiaaliset tarinat suositellaan tehtäväksi yksilöllisesti henkilön erityispiirteiden mukaan, ja niissä on hyvä ottaa huomioon henkilön mielenkiinnon kohteet. Sosiaalista tilannetta voidaan käydä tarinan avulla läpi myös jälkikäteen, jolloin voidaan pohtia, mikä tilanteessa sujui ja missä on vielä parantamisen varaa. Sosiaalista tarinaa tehdessä tulee kiinnittää huomiota siihen, ettei tarinasta tule liian pitkä. Liian pitkät tarinat voivat olla vaikeasti jäsennettävissä, ja sen myötä saattavat jopa lisätä tilanteen sekavuutta. (Heikura-Pulkkinen & Kujanpää 2006, 17–18.) Sosiaalisen tarinan säännöllinen käyttäminen asiakkaan kanssa on tärkeää asian sisäistämisen kannalta. Sosiaalista tarinaa voidaan muokata tarvittaessa, ja jättää vähitellen pois, kun asiakas ei enää koe tarvitsevänsä sosiaalista tarinaa tuekseen. (Sensonet 2013c.) Senso-projektin aikana syntyneet sosiaaliset tarinat liittyvät seksuaalisuuteen. Alla on kuvattuna kaksi esimerkkiä sosiaalisesta tarinasta, joista toinen liittyy hygieniaan, ja toinen kehonkuvaan. Valitsimme nämä esimerkit, koska halusimme kuvastaa seksuaalisuuden monimuotoisuutta.

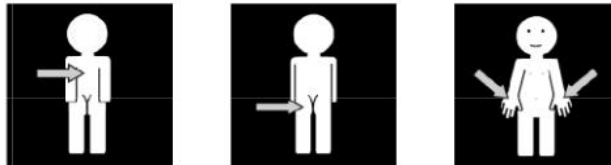

Kuvio 1. Esimerkki sosiaalisesta tarinasta (Sensonet 2013a).

Miehen vartalo

Minulla on vartalo, johon kuuluu pää. Etupuolella vartaloa on rinta, vatsa ja penis.

Takapuolella vartaloani on selkä ja pylly. Vartalooni kuuluu myös kädet ja sormet,

sekä jalat ja varpaat. Minulla on mielestäni täydellinen vartalo.

Kuvio 2. Esimerkki sosiaalisesta tarinasta (Sensonet 2013b).

5 Aiemmat opinnäytetyöt ja tutkimukset

Linda-Tuulia Ikonen on tehnyt opinnäytetyön Etevan kuntayhtymän Vantaan toimintakeskuksessa liittyen Senso-projektiin. Ikonen opinnäytetyö piti sisällään kehittelyn ja kuvauksen toimintamallista seksuaalisuuden käsittelyyn autismin kirjon henkilöiden kanssa. Opinnäytetyönä tehdyn toimintamallin tavoitteena oli antaa tukea ja vahvistaa työntekijöiden ammattitaitoa seksuaalisuusaiheen käsittelyssä ja kohtaamisessa asiakkaiden kanssa. Ikonen opinnäytetyö oli toiminnallinen kehittämishanke, jonka tiimoilta toimintakeskuksessa perustettiin kaksi pienryhmää. Pienryhmät perustettiin sukupuolen mukaan, naisille ja miehille omat ryhmänsä. Pienryhmien sisällön suunnitteluun ja toteutukseen pääsivät osallistumaan myös toimintakeskuksen ohjaajat. Pienryhmät kokoontuivat säännöllisesti, ja kokoon-tumiskertoja oli suunniteltu kymmenen. Pienryhmiin osallistui neljä asiakasta, joista osa kommunikoi puheella ja osa puhetta tukevilla ja korvaavilla kommuni-kointikeinoilla. (Ikonen 2014, 2.)

Ikonen toimi itse Senso-projektin pilottiyksikön projektisuunnittelijana ja seksuaalivertaisena Vantaan toimintakeskuksessa. Ikosen kehittelemä toimintamalli pitää sisällään erilaisia materiaaleja, jotka hän on valmistanut Senso-projektin pienryhmiä varten. Materiaalit on valmistettu kommunikoinnin tueksi seksuaalisuusaiheen käsittelyyn. (Ikonen 2014, 25–26.) Jokaista kokoontumiskertaa varten Ikonen rakensi valmiit sosiaaliset tarinat liittyen käsiteltävään aiheeseen (Ikonen 2014, 34). Sosiaalisella tarinalla tarkoitetaan johonkin sosiaaliseen tilanteeseen luotua kuvallista tarinaa, jossa sanojen lisäksi kuvien avulla pyritään auttamaan hahmottamaan tilanteen kulkua. Sosiaalisen tarinan tarkoitus on helpottaa erilaisten sosiaalisten tilanteiden jäsentämistä ja ymmärtämistä ja niissä tilanteissa käyttäytymistä. (Ikonen 2014, 15.)

Ikosen (2014, 43) mukaan Senso-ryhmien selkeimmin esille tulleet myönteiset vaikutukset liittyivät omaan kehoon, itsetuntemukseen ja kommunikointiin. Asiakkaiden oman kehon hahmotus kehittyi verrattuna lähtötilanteeseen ja asiakkaat oppivat kuvien avulla nimeämään ja sanoittamaan kehon osia. Sosiaalisten tarinoiden koettiin toimineen hyvin seksuaalisuusaiheen käsittelyssä pienryhmissä. Ikonen (2014, 44) kertoo, että sosiaalisten tarinoiden rinnalle tarvittiin välillä yksittäisiä kuvasymboleja selkiyttämään käsiteltävää aihetta tai kyseisestä aiheesta keskustelun tueksi. Ikosen (2014, 45) mielestä mielenkiintoisia jatkotutkimusehdotuksia olisi tutkia Senso-ryhmien vaikuttavuutta asiakkaisiin ja henkilökuntaan, ja että millaisia vaikutuksia Senso-ryhmillä on ollut ohjaajien ammattitaitoon.

Kirsi Nahkamäki ja Marika Väkiparta ovat tehneet pro gradu-tutkielman aiheesta kehitysvammaisten oppilaiden seksuaalikasvatus. Nahkamäen ja Väkiparran tarkoituksena oli ottaa selvää, millaisia kokemuksia opettajilla oli kehitysvammaisten oppilaiden seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksessa selvitettiin, millaista kehitysvammaisten oppilaiden seksuaalikasvatus on käytännössä. Tutkimus oli laadullinen ja aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla. Tutkimuksen aineisto koostui kymmenen opetuslalla toimivan henkilön haastatteluista. Kaikki kymmenen haastateltavaa ovat jollakin tapaa mukana kehitysvammaisten nuorten seksuaalikasvatuksessa. (Nahkamäki & Väkiparta 2001, 2.)

Tutkimuksesta kävi ilmi, että nuoruus ja seksuaalisuuden kehitys eivät juurikaan eroa kehitysvammaisten ja vammattomien nuorten välillä. Erona on kuitenkin se, että kehitysvammaisilla nuorilla seksuaalisuuden toteutuminen voi olla rajoituneempaa. Kehitysvammaisten nuorten kohdalla ihmisoikeuksiin perustuvat seksuaalioikeudet ja siihen liittyvä seksuaalikasvatus eivät välttämättä aina toteudu. Seksuaalikasvatuksen avulla pystytään parantamaan puutteellisia tietoja ja taitoja, jotka liittyvät seksuaalisuuteen. Seksuaalikasvatusta voidaan pitää hyvin laajana kokonaisuutena, ja esimerkiksi ympäristön asenteet ja vanhempien suhtautuminen voivat vaikuttaa siihen, miten sitä toteutetaan. (Nahkamäki & Väkiparta 2001, 2.)

Helena Ahponen on tehnyt tutkimuksen, joka käsittelee vaikeavammaisen nuoren aikuistumista. Tutkimuskohteena olivat siis aikuistumassa olevat vaikeavammaiset nuoret. Tutkimusaineistonsa Ahponen keräsi haastattelemalla yhdeksää vaikeavammaista nuorta useampaan otteeseen kahdeksan vuoden aikana. Aloittaessaan tutkimuksen nuoret haastateltavat olivat 18–24-vuotiaita. Haastateltavien vammat olivat erilaisia, joista esimerkkeinä liikunta-, CP-, kuulo- ja näkövammoja, neurologisia sairauksia ja kehitysvammoja. Haastattelut koostuivat aikuisuuteen liittyvistä asioista, kuten perhe, ihmissuhteet, koulutus ja työ, vapaa-aika, seurustelu, sekä identiteettiin että minäkuvaan liittyvistä asioista. Ahponen keräsi aineistoa haastattelemalla myös viittä asiantuntijaa. (Ahponen 2008, 3.)

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vaikeavammaisuus vaikuttaa vaihtelevasti nuorten tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin. Vaikka vaikeavammaisilla on mahdollisuuksia saavuttaa tavoitteitaan, jäävät he silti usein ulkopuolisiksi monissa asioissa. Vaikeavammaisten elämänkulkuun ovat vaikuttamassa yhteiskunnassa vallitsevat lääketieteellinen ja sosiaalinen vammaiskäsitys. Vaikeavammaisten nuorten aikuistumiseen vaikuttivat myös heidän persoonalliset ominaisuudet ja ympäristöltä saatu tuki. (Ahponen 2008, 3.)

6 Opinnäytetyön lähtökodat

6.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävä

Senso-projekti päättyi keväällä 2015. Opinnäytetyömme tarkoituksena on nostaa Senso-projekti esille ja lisätä tutkittua tietoa kehitysvammaisten seksuaalisuudesta työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyömme tehtävänä on selvittää, millaisia ammatillisia valmiuksia Senso-projekti on tarjonnut työntekijöille, ja millä tavalla he ovat pystyneet hyödyntämään projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja. Lisäksi selvitämme, että kuinka työntekijät arvioivat projektin toimivuutta ja millaisia kehittämistoiveita heiltä nousee.

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

- Millaisia ammatillisia valmiuksia Senso-projektissa mukana olleet työntekijät ovat saaneet seksuaalisuus- aiheen käsittelyyn projektin myötä?
- Miten Senso-projektissa mukana olleet työntekijät hyödyntävät projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja työssään?
- Miten Senso-projektissa mukana olleet työntekijät arvioivat projektin toimivuutta ja millaisia kehittämistoiveita heiltä nousee?

6.2 Toimeksiantajana Honkalampi-säätiö

Honkalampi-säätiö on Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon alueilla toimiva organisaatio. Honkalampi-säätiö tuottaa palveluja kuitenkin valtakunnallisesti. (Honkalampi-säätiö 2015a.) Säätiö tuottaa erilaisia kehittämishankkeita ja -palveluita, joilla pyritään ratkaisemaan erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia. Honkalampi-sää-

tiö pyrkii luomaan uusia palvelutuotteita, joilla voidaan tukea erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä. Honkalampi-säätiön arvoihin kuuluvat ihmisläheisyys, esteetön yhteiskunta ja yhteiskuntavastuu. (Honkalampi-säätiö 2015b.)

Honkalampi-säätiön palvelukoteja on yhteensä yhdeksän ja ne sijaitsevat Joensuuissa, Liperissä, Kontiolahdella, Lieksassa, Tohmajärvellä, Outokummussa, Ilomantsissa, Hammaslahdella sekä Polvijärvellä. Palvelukodit ovat suunnattu henkilöille, jotka tarvitsevat tukea arkipäiväisissä asioissa, kuten esimerkiksi kodinhoidossa ja asumisessa. Palvelukodit on suunniteltu niin, että niissä on otettu huomioon asiakkaiden erityistarpeet. Palvelukodeissa on paikalla koulutettua henkilökuntaa vuorokauden ympäri. (Honkalampi-säätiö 2015c.)

6.3 Senso-projekti

Honkalampi-säätiön tuottama Senso-projekti pyöri aikavälillä 1.3.2012–15.4.2015. Senso-projekti lähti liikkeelle siitä, että kehitysvammaisuuden kentällä työskentelevät henkilöt toivoivat työvälineitä siihen, että kuinka seksuaalisuutta ja siihen liittyviä asioita voisi käydä läpi asiakkaiden kanssa. Työntekijöiltä sekä asiakkailta puuttui tietoa seksuaalisuuteen ja turvataitoihin liittyen, ja näin ollen he kaipasivat tukea ja ohjausta aiheen käsittelyä varten. Kohderyhmänä Senso-projektissa olivat kehitysvammaiset ja autismin kirjon henkilöt. Kohderyhmään voidaan katsoa kuuluvaksi myös henkilöt, jotka tekevät kehitysvammaisuustyötä, sekä projektiin osallistuneiden asiakkaiden läheiset. (Piironen 2015, 1.)

Yhteistyökumppaneina Senso-projektissa olivat Ammattiopisto Luovi Liperissä, Autismi ja Aspergerliitto ry, Eteva kuntayhtymä, Kehitysvammaliitto ry, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, Keskuspuiston Ammattiopisto, sekä Honkalampi-säätiön asumisyksiköt Sirkkalanhelmi ja Kotitanhua. Projekti toteutettiin pilotti-toimintana, eli Senso-projektin hankekoordinaattori sekä projektisuunnittelija/seksuaalilineuvoja vierailivat eri asumisyksiköissä vetämässä asiakkaille ryhmätoimintaa seksuaalikasvatukseen, sosiaalisiin tarinoihin ja seksuaalisiin turvataitoihin liittyen yhdessä yksiköiden työntekijöiden kanssa. (Piironen 2015, 2–6.) Piironen

(2017) mukaan Senso-ryhmät kokoontuivat noin kerran kahdessa viikossa ja ryhmässä oli työntekijöiden lisäksi mukana aina 2-3 asiakasta. Projektissa mukana ollut projektisuunnittelija suunnitteli tuokiot valmiiksi, sekä valmisti materiaaleja ryhmätoimintaa varten. Toiminnan alussa sekä projektin vetäjät että toimipaikan työntekijät ohjasivat yhdessä tuokioita. Loppuvaiheessa työntekijät pääsivät ohjaamaan tuokioita itsenäisesti.

Senso-projektin päätavoite oli se, että asiakkaiden tietoisuus omasta seksuaalisuudestaan lisääntyisi. Työntekijöille oli tavoitteena kehittää työvälineitä sekä -menetelmiä, jotka ovat joustavia ja helppokäyttöisiä seksuaalisuutta käsiteltäessä. Ennen kuin Senso-projekti käynnistyi, kehitysvammaisille suunnattuja seksuaalisuuteen liittyviä apukuvia ei ollut oikein tarjolla. Työntekijöillä ei ollut työvälineitä siihen, kuinka seksuaalisuusaihetta voisi käsitellä asiakkaiden kanssa, joilla on vaikeuksia puheen tuottamisessa. Kehitysvammaisten seksuaalioikeuksista tiedettiin hyvin vähän tai ei ollenkaan. (Piironen 2015, 1–2.)

Senso-projektissa mukana olleet työntekijät osallistuivat projektin tarjoamaan kolmeosaiseen koulutuskokonaisuuteen. Nämä kolme koulutuksen osaa olivat kehitysvammaisuus ja seksuaalisuus, kuvat ja sosiaaliset tarinat sekä sosiaalinen media ja Sensonet-sivuston käyttö. Koulutus sisälsi lähiopetuksen lisäksi oppimistehtäviä, jotka liittyivät lähiopetuksessa käytäviin aihekokonaisuuksiin. Oppimistehtävät liittyivät käytännön työhön. Jokainen työntekijä sai soveltaa oppimistehtävissä työssä kohtaamiaan tilanteita. (Piironen 2015, 17–18.)

Senso-projektissa mukana olleet toimipaikat olivat Pohjois-Karjalassa sijaitsevat Ammattiopisto Luovin Liperin yksikkö, Sirkkalanhelmen palvelukoti Joensuussa sekä Kotitanhuan palvelukoti Kontiolahdella. Uudellamaalla sijaitsevat mukana olleet pilotit olivat Keskuspuiston ammattiopisto sekä Vantaan toimintakeskus. Kotitanhua Kontiolahdella ja Sirkkalanhelmi Joensuussa ovat Honkalampi-säätiön alaisia palvelukoteja. (Piironen 2015, 2.) Ammattiopisto Luovin Liperin yksikkö sijaitsee Käsämässä. Yksikkö tarjoaa erilaisia asumisvaihtoehtoja, joita ovat tuettu asuminen, ohjattu asuminen ja osittain itsenäinen asuminen. Kun opiskelu alkaa, niin jokaisen opiskelijan kohdalla arvioidaan, että millaisia palve-

luja kukin opiskelija tarvitsee, ja onko opiskelijalla tarvetta asuntolapaikalle. Yksikkö tarjoaa opiskelijoille myös monenlaista ohjattua toimintaa vapaa-ajalle. (Ammattiopisto Luovi 2017.)

Opinnäytetyötämme varten haastattelimme Pohjois-Karjalan alueella sijaitsevien yksiköiden työntekijöitä. Senso-projektin toiminnassa Pohjois-Karjalan alueella on ollut mukana yhteensä seitsemän työntekijää. Pääsimme haastattelemaan näistä henkilöistä viittä. Haastateltavilla oli erilaisia sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksia. Haastateltavilta löytyi lähihoitajan, sosionomin sekä yhteisöpedagogin tutkintoja. Päätimme rajata aineistonkeruun pelkästään työntekijöiden haastatteluihin, sillä halusimme selvittää työntekijöiden kokemuksia Senso-projektin ja sen aihealueiden tarpeellisuudesta. Ajattelimme ensin, että aineistona toimisivat sekä työntekijöiden että asiakkaiden kokemukset, mutta päätimme rajata aihetta pelkästään työntekijöiden kokemuksiin, jotta siitä ei tulisi liian laaja.

7 Opinnäytetyön toteutus ja menetelmälliset valinnat

7.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisen tutkimuksen lähtökohta on se, että siinä kuvataan todellista elämää. Todellisuutta voidaan pitää hyvin moninaisena. Tapahtumilla on tapana muokata toisiaan ja näin ollen monisuuntaisten suhteiden löytäminen on todennäköistä. Laadullisessa tutkimuksessa olisi tarkoituksena tutkia kohdetta niin kokonaisvaltaisesti kuin vain on mahdollista. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole ideana todentaa väittämiä, jotka ovat jo olemassa. Tavoite on se, että löydettäisiin tai nostettaisiin esiin tosiasioita. Laadullisella tutkimuksella pyritään siihen, että haastateltava on se, jolta saadaan tietoa. Aineiston hankintatapa on hyvä olla sellainen, jossa haastateltavan ääni pääsee esille. Hyviä laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä ovat esimerkiksi teemahaastattelu ja osallistuva havainnointi. Haastateltavat henkilöt tulee valita harkiten ja tutkimusta tehdessä tulee muistaa, että jokainen tapaus on ainutlaatuinen ja aineistoa tulisi tulkita siitä näkökulmasta. (Hirsijärvi, Pirkko & Sajavaara 2008, 157–160.)

Tutkimusjoukkomme oli melko pieni, jonka vuoksi laadullinen tutkimus oli mielestämme opinnäytetyöhömme sopivin tutkimusmenetelmä. Laadullista tutkimusta käytetään yleensä silloin, kun tutkittavaa ilmiötä ei tunneta, eli ei ole olemassa teoriaa, joka selittäisi sen, että mistä tutkittavassa ilmiössä on kyse (Kananen 2014, 16). Laadullisella tutkimuksella ei pyritä yleistämään mitään, koska tutkimustulos on pätevä vain tutkittavan ilmiön kohdalta (Kananen 2014, 19). Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on se, että tutkittava ilmiö kuvattaisiin, ymmärrettäisiin ja tulkittaisiin mahdollisimman tarkasti. Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan yleensä yksittäisiä tapauksia ja yhdestä havaintoyksiköstä pyritään saamaan irti niin paljon kuin mahdollista. Laadullinen tutkimus on muodoltaan kuvailtavaa ja siinä ollaan kiinnostuneita esimerkiksi merkityksistä sanojen ja tekstien avulla. (Kananen 2014, 18–19.)

Keräsimme aineiston haastattelemalla viittä Senso-projektissa mukana ollutta työntekijää. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan yleensä aineiston harkinnanvaraisesta poiminnasta. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkittava joukko on suppea. Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisesti yleistämään mitään, vaan sen tarkoituksena on esimerkiksi antaa tulkinta jostakin ilmiöstä, teoriaa apuna käyttäen. Aineiston koolla ei ole merkitystä sille, että onnistuuko tutkimus vai ei. Aineiston koko tulee valita aina tapauskohtaisesti. Aineiston koolle ei ole mitään tiettyä raa- mia, vaan vastauksia on hyvä olla sen verran, mikä on aiheen kannalta tarpeellista. Aineisto on tutkijan apuväline, kun yritetään rakentaa käsitteellistä kuvaa ilmiöstä, jota ollaan tutkimassa. Laadullisessa tutkimuksessa idea ei ole vain kertoa aineistosta, vaan alusta lähtien on tärkeää rakentaa teoreettisia näkökulmia. (Eskola & Suoranta 2014, 61–63.)

7.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Haastattelu on yleisin aineistonkeruumenetelmä, kun halutaan kerätä aineistoa laadulliseen tutkimukseen (Eskola & Suoranta 2014, 86). Haastattelu voi hyvinkin olla spontaania keskustelua, mutta normaalista keskustelusta se eroaa siinä, että se on aina virallisempaa. Virallisuudesta kertoo esimerkiksi se, että haastattelu

yleensä nauhoitetaan ja nauhoituksen lisäksi haastattelija saattaa tehdä muistiinpanoja. Se, mikä konkreettisesti erottaa haastattelun keskustelusta, on se, että siinä on olemassa erilaisia rooleja. Haastattelija toimii kysyjänä ja tiedon kerääjänä ja haastateltava toimii vastaajana ja tiedon antajana. Haastattelulla on jokin tavoite, ja siihen tavoitteeseen pyritään pääsemään haastattelun avulla. Haastattelijalla on tutkimusongelma tai erilaisia tutkimuskysymyksiä, joiden ratkaisemiseen hän tarvitsee haastateltavan vastauksia. Se mihin tutkimuksella pyritään, ohjaa haastattelua. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23.)

Toteutimme kaikki haastattelut teemahaastatteluina. Valitsimme tämän haastattelumuodon, koska mielestämme teemahaastattelu on selkein aineistonkeruumenetelmä meidän opinnäytetyötämme ajatellen. Valitsimme teemahaastattelun myös ajatellen aineiston analysointivaihetta, koska ajattelimme analysoinnin olevan selkeämpää tiettyjen teemojen pohjalta. Teemahaastattelu on haastattelumuoto, jossa edetään etukäteen mietittyjen teemojen pohjalta. Teemoihin voi sisältyä myös erilaisia tarkentavia kysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77.) Teemahaastattelusta käytetään myös nimeä puolistrukturoitu haastattelu. Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikilla haastateltavilla on samat kysymykset, mutta vastaukset eivät ole sidottuina vastausvaihtoehtoihin. Idea on se, että haastateltavat vastaisivat omilla sanoillaan. (Eskola & Suoranta 1998, 87.)

Suunnittelimme teemahaastattelurungon (liite 5) kolmen teeman ympärille. Muodostimme teemat tutkimuskysymyksistämme. Teemat olivat ammatilliset valmiudet, työmenetelmät ja materiaalit sekä toiminnan arviointi ja kehittämistoiveet. Jokaisen teeman alla meillä oli tarkentavia kysymyksiä, jotka tukivat pääkysymystä ja joita käytettiin tarvittaessa. Teemahaastattelussa ei ole ideana kysyä yksityiskohtaisia kysymyksiä, vaan siinä pysytään niiden teemojen ympärillä, jotka ovat etukäteen sovittuja. Teemahaastattelussa tutkittavan ääni pääsee hyvin kuuluviin, joka mahdollistaa myös sen, että haastateltavien tulkinnat ja merkitykset, joita he antavat asioille, ovat olennaisia. (Hirsijärvi & Hurme 2006, 48.)

Teemahaastattelussa ei voi kuitenkaan kysyä mitä tahansa, vaan idea on se, että löydettäisiin olennaisia vastauksia tutkimusongelmien ratkaisemiseksi. Teemat,

jotka ovat valikoituneet haastatteluun, perustuvat siihen tutkimuksen viitekehyyseen, joka on etukäteen mietitty. Se on sitten makukysymys, että kuinka läheltä viitekehystä teemojen alakysymykset kulkevat. (Hirsijärvi & Hurme 2006, 77–79.) Suunnittelimme teemahaastattelurungon teemat tutkimuskysymystemme pohjalta. Teemahaastattelussa yleensä odotetaan jotakin. Voidaan esimerkiksi olettaa, että haastateltavat ovat kokeneet jonkin saman tilanteen tai he ymmärtävät oman ammattitaitonsa samalla tavalla. (Hirsijärvi & Hurme 2006, 77–79.) Haastattelemamme työntekijät ovat käyneet saman Senso-projektin koulutuksen ja olivat mukana Senso-projektissa. Teemojen avulla saadaan muodostettua konkreettinen kehys, joka helpottaa myöhemmin litteroidun haastatteluaineiston jäsentelyä (Eskola & Suoranta 2014, 87).

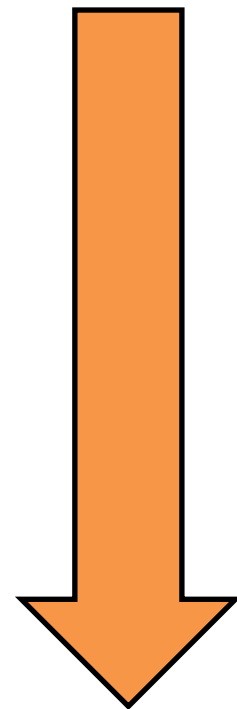
Toteutimme haastattelut Pohjois-Karjalan alueella sijaitsevista toimipaikoista, jotka olivat mukana Senso-projektissa. Pohjois-Karjalan alueella projektissa oli mukana yhteensä seitsemän työntekijää. Pääsimme haastattelemaan heistä viittä henkilöä opinnäytetyötämme varten. Haastateltavista kolme henkilöä oli Ammattiopisto Luovin Liperin yksiköstä, ja kaksi henkilöä Honkalampi-säätiön asumispalveluista. Kirjoitimme tutkimusluvut (liitteet 2 ja 3) molempien organisaatioiden kanssa erikseen, ja jokainen haastateltava allekirjoitti henkilökohtaisen suostumuslomakkeen (liite 4) haastatteluun osallistumisesta. Haastattelimme jokaisen työntekijän yksitellen. Nauhoitimme haastattelut nauhurille varmistaaksemme, että saamme kaiken tiedon talteen, ja nauhoitettu haastattelu helpottaa myös litterointityötä. Litteroimme jokaisen haastattelun heti seuraavana päivänä, jolloin aineisto oli vielä tuoreessa muistissa. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 66 sivua. Käytimme fonttia Arial, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5. Litteroidessa emme huomioineet esimerkiksi äänenpainoja, koska mielestämme meidän tutkimuksemme kannalta se ei ollut tarpeellista.

7.3 Sisällönanalyysi analysointimenetelmänä

Analysoitaessa laadullista aineistoa on tärkeää, että aineistoon saadaan selkeyttä ja tämän myötä saadaan uutta tietoa tutkittavasta aiheesta (Eskola & Suo-

ranta 2014, 138). Ideana on se, että tutkimustehtävään saataisiin vastaus käsitteitä yhdistelemällä. Sisällönanalyysissä pohjana on tulkinta ja päättely, jossa empiirisestä aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115.) Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysissä kerätty tietoaineisto pyritään tiivistämään, jotta saataisiin selville niitä ilmiöitä, asioiden merkityksiä, seurauksia sekä yhteyksiä, jotka liittyvät tutkimusongelmaan. Aineistolähtöisessä analyysissä idea on se, että tutkimusaineistosta luotaisiin teoreettinen kokonaisuus. (Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009a, 91–124.)

Haastattelujen kuunteleminen ja litterointi
Litteroidun aineiston lukeminen
Tutkimuksen kannalta epäoleellisen tiedon karsiminen
Aineistosta kerättyjen alkuperäisilmaisujen ryhmittely
Pelkistettyjen ilmausten tekeminen alkuperäisilmaisuista
Pelkistettyjen ilmausten yhdistäminen ja ryhmittely alaluokiksi
Alaluokista yläluokkien muodostaminen
Yläluokista yhdistävien käsitteiden muodostaminen

Kuvio 3. Aineistolähtöisen analyysin prosessi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111).

Tehtyämme kaikki haastattelut kuuntelimme haastattelut läpi ja litteroimme ne tekstimuotoon sanasta sanaan. Litteroidessa kuuntelimme äänitteeltä muutaman lauseen kerrallaan ja kirjoitimme tekstin Word-tiedostoon. Litteroituamme kaikki haastattelut tulostimme aineiston tekstitiedostona A4-paperille. Askartelimme kolme kansiota, joiden teemat olivat muodostuneet tutkimuskysymyksistä. Tämän jälkeen leikkasimme aineistosta virkkeitä, jotka lajittelimme niille sopivien teemojen kansioihin. Tässä vaiheessa karsimme aineistosta opinnäytetyömme kannalta tarpeettoman tiedon. Askartelimme vielä yhden ”random-kansion”, johon keräsimme aineistosta virkkeitä, jotka eivät mielestämme suoraan sopineet

minkään teeman alle, mutta joita emme kuitenkaan vielä sillä hetkellä halunneet heittää pois.

Askartelimme jokaiselle teemalle oman kartongin, johon liimasimme keräämämme virkkeet. Ennen liimaamista ryhmittelimme samankaltaiset virkkeet yhteen. Kävimme aika ajoin ”random-kansion” läpi, ja nostimme sieltä aina joitakin virkkeitä, jotka vaikuttivat tärkeiltä analyysin kannalta. Tämän askarteluvaiheen jälkeen ryhdyimme analysoimaan valitsemiamme virkkeitä kolmiportaisen analysointiprosessin mukaan. Ensimmäinen vaihe on aineiston redusointi, eli pelkistäminen. Pelkistämisvaiheessa aineistosta karsitaan kaikki epäolennainen tieto pois, ja keskitytään tutkimuksen kannalta tärkeään tietoon. Pelkistettäessä aineistoa aineistosta kerätyt alkuperäisilmaisut muokataan pelkistettyyn muotoon. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–111.)

Alkuperäisilmaisu	Pelkistetty ilmaus
”Itelle tuli ehkä semmonen niinku, miten minä nyt selitän, sellanen niinku rohkeus puhua niistä, että niinku mie ainakin koen niin, ja mie huomasin meidän työyhteisössäki että tavallaan siitä projektista oli hyötyä kun myö käytiin niitä ja oli niitä ryhmiä ja näin niin, että tuota asukkaitten kans pystyy jotenkin spontaanisemmin keskustelemaan kaikesta, niinku enemmän, ei oltu niinku kuoren sisällä.”	Seksuaalisuudesta puhumista ei tarvitse enää arkailla
”Meidän asiakkaat tosi paljon purkaa meille ohjaajille sitte ku on semmonen hetki, että jos joku vaikka huolestuttaa just niissä asioissa ni sitte pystyy että, meille pystyy aina puhumaan ja meille saa puhua niitä ja että paljon niinku se on enimmäkseen niinku meillä se puhu-	Kuuntelemisen taito

minen ja ymmärtäminen ja kuunteleminen ja auttaminen sillä tavalla puheen avulla.”	
”Ja meille muille työntekijöille, että me nähtäs se yhtenä arvona, joka ois sitä hyvää elämää asiakkaille. Ja antais sellaista elämän vahvuutta ja rikkautta, niinku siinäki kentällä olemiseen ja elämiseen.”	Seksuaalisuuden näkeminen arvokkaana asiana
”Että ne on ihan eri asiat ku mitä meidän työntekijöiden mielessä on ja mitä me ajatellaan seksuaalisuudesta. Ne voi olla ihan eri asioita, tai aiheita, jotka koskettaa ja on tärkeitä. Tai sit ne voi olla osittain samojaki.”	Eroavat käsitykset seksuaalisuudesta työntekijöiden ja asiakkaiden välillä

Kuvio 4. Esimerkki aineiston pelkistämisestä.

Toinen vaihe, klusterointi eli ryhmittely tarkoittaa sitä, että pelkistetyt ilmaukset käydään läpi, ja samankaltaiset ilmaisut yhdistetään ja ryhmitellään alaluokiksi. Alaluokka nimetään jollakin käsitteellä, joka kuvaa hyvin pelkistettyjä ilmauksia. Käsite voi olla esimerkiksi jokin ominaisuus, joka kuvaa tutkittavaa asiaa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–113.)

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Seksuaalisuudesta puhumista ei tarvitse enää arkailla	Rohkaistuminen puhumaan
Kuuntelemisen taito	Työmenetelmien hallitseminen
Seksuaalisuuden näkeminen arvokkaana asiana	Seksuaalisuuden merkityksen ymmärtäminen
Eroavat käsitykset seksuaalisuudesta työntekijöiden ja asiakkaiden välillä	Oman itsensä tunteminen

Kuvio 5. Esimerkki aineiston ryhmittelystä.

Viimeiseksi teimme abstrahointivaiheen, eli käsitteellistämisen. Käsitteellistämässä yläluokkia yhdistellään, jotta saadaan yhdistävä luokka. Yhdistävä luokka tiivistää analysoinnista saadut ilmaisut. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 114–115.)

Alaluokka	Yläluokka
Rohkaistuminen puhumaan	Ammatillinen varmuus
Työmenetelmien hallitseminen	
Seksuaalisuuden merkityksen ymmärtäminen	Kokonaiskuvan hallitseminen
Oman itsensä tunteminen	

Kuvio 6. Esimerkki aineiston abstrahoinnista.

Yläluokka	Yhdistävä luokka
Ammatillinen varmuus	Työntekijät saivat varmuutta käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa.
Kokonaiskuvan hallitseminen	Projektin antoi ymmärrystä siitä, että seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä, niin asiakkaita kuin työntekijöitä.

Kuvio 7. Esimerkki aineiston abstrahoinnista.

7.4 Opinnäytetyön prosessi

Teimme opintoihimme liittyvät kehittämistyönharjoittelut yhdessä ja päätimme silloin, että haluamme tehdä myös opinnäytetyön yhdessä. Olemme molemmat kiinnostuneita kehitysvammaustyöstä ja mietimme, että haluaisimme tehdä myös opinnäytetyön tälle kyseiselle kentälle. Olimme keväällä 2016 harjoitteluvaihdossa Liverpoolissa ja ennen vaihtoa aloimme pohtia mahdollista aihetta opinnäytetyöllemme. Ennen vaihtoa pohdimme aihetta opinnäytetyöllemme opinnäytetyö-lukupiirissä. Helmikuun lukupiirissä esiin nousi idea, että voisimme tehdä opinnäytetyön liittyen kehitysvammaisten seksuaalikasvatukseen.

Vaihdon aikana toukokuussa otimme yhteyttä Honkalampi-säätiön ylläpitämään Sirkkalanhelmen asumisyksikköön kysyäksimme, että olisiko heillä tarvetta opinnäytetyölle, joka liittyy seksuaalikasvatukseen. Sirkkalanhelmessä kiinnostuttiin opinnäytetyömme ideasta ja kesäkuussa kokoonnuimme yhdessä Sirkkalanhelmen palvelukotivastaavan kanssa. Mukaan oli kutsuttu myös Honkalampi-säätiön hankekoordinaattori, joka on ollut mukana jo päättyneessä Senso-projektissa. Palaverissa keskustelimme opinnäytetyömme ideasta ja päädyimme siihen, että teemme tutkimuksellisen opinnäytetyön liittyen Senso-projektissa mukana olleiden työntekijöiden kokemuksiin. Aluksi meillä oli idea, että tekisimme toiminnallisen opinnäytetyön, mutta keskustelussa toimeksiantajamme kanssa päädyimme siihen, että tutkimuksellinen opinnäytetyö palvelee paremmin toimeksiantajamme tarpeita.

Heinä-elokuussa työstimme opinnäytetyömme suunnitelmaa, jonka myötä tutustuimme tarkemmin aiheeseen sekä Senso-projektiin. Suunnitelman valmistuttua pääsimme syys- ja lokakuun aikana kirjoittamaan toimeksiantosopimukset toimeksiantajamme kanssa, jonka jälkeen pääsimme työstämään opinnäytetyömme teoriapohjaa sekä haastattelurunkoa haastatteluja varten. Marras-joulukuussa pääsimme tekemään haastattelut ja saimme aineiston litteroitua. Joulukuun loppu meni aineistoa analysoitaessa ja aloimme kirjoittaa opinnäytetyön raporttia. Tammikuun käytimme raportin kirjoittamiseen ja helmikuun alussa jätimme opinnäytetyön tarkastukseen ja osallistuimme kypsyysnäytteeseen. Helmikuun lopussa valmistauduimme opinnäytetyöseminaariin valmistelemalla esityksen ja maaliskuun alussa esitimme opinnäytetyön opinnäytetyöseminaarissa. Opinnäytetyöprosessimme kesti kaiken kaikkiaan noin vuoden verran. Kuvio opinnäytetyömme prosessista löytyy liitteestä 6.

8 Tulokset

Opinnäytetyömme rakentuu kolmen tutkimuskysymyksen ympärille. Tulokset koostuvat viiden Senso-projektissa mukana olleen työntekijän kokemuksista.

Muodostimme tutkimuskysymyksistä kolme teemaa, jotka ovat ammatilliset valmiudet, työmenetelmät ja materiaalit sekä toiminnan arviointi ja kehittämistoiveet. Ammatilliset valmiudet -teeman alla tutkimme sitä, millaisia ammatillisia valmiuksia Senso-projektissa mukana olleet työntekijät ovat saaneet seksuaalisuus-aiheen käsittelyyn projektin myötä. Työmenetelmät ja materiaalit -teeman alla tutkimme sitä, miten Senso-projektissa mukana olleet työntekijät hyödyntävät projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja työssään. Toiminnan arviointi ja kehittämistoiveet -teeman alla tutkimme sitä, miten Senso-projektissa mukana olleet työntekijät arvioivat projektin toimivuutta ja millaisia kehittämistoiveita heiltä nousi. Tarkastelemme seuraavaksi tuloksia teemoittain.

8.1 Ammatilliset valmiudet

Kaikista haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavat saivat Senso-projektin myötä varmuutta käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Ammatillinen varmuus kasvoi, kun haastateltavat rohkaistuivat projektin myötä keskustelemaan aiheesta, ja he oppivat hallitsemaan erilaisia työmenetelmiä seksuaalisuus-aiheen käsittelemiseksi. Haastateltavat kertoivat, että puheeksi ottaminen helpottui, eikä seksuaalisuudesta puhumista tarvitse enää arkailla. Monissa haastatteluissa nousi esille, että asiakkaan kuunteleminen on tärkeä taito seksuaalisuus-aihetta käsitellessä. Haastateltavat saivat projektista monenlaista tietotaitoa, esimerkiksi uusia työmenetelmiä ja materiaaleja, joita he voivat hyödyntää asiakastyössä.

Sillä tavalla että se oli niin uus meille se kokemus ja tälleen, niin siis mie sain siitä ite hirveästi semmosia valmiuksia, tavallaan niinku sellasta, no itelle ainaki sellasta, niinku että spontaanisemmin pystyy ite puhumaan ja tavallaan asiakkaille niinku tavallaan ettei tarvii arkailla jotain seksuaalisuuteen liittyviä juttuja.

No ihan tietotaitoa, miten käsitellään materiaalia asiakkaiden kanssa. Näitä kuvia ja mitä nyt oli näitä liukuvoiteita ja tämmösiä. Miten niitä tuodaan esille ja miten niistä puhutaan ja tuota, rohkeutta siihen puhumiseen heidän kanssa näistä aiheista.

Haastatteluista kävi ilmi, että Senso-projektin myötä haastateltavat huomasivat tarvitsevänsä seksuaalisuus-aiheen käsittelyyn lisää tietoa ja taitoa. Osa haastateltavista kertoi, että heillä on edelleen epävarmuutta siitä, kuinka käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Joillakin haastateltavista oli epävarmuutta siitä, että onko heillä tarpeeksi ammattitaitoa käsitellä aihetta. Aiheen käsittelyyn toivottaisiin lisää vetäjiä ulkopuolelta, esimerkiksi seksuaaliohjaajia tai -terapeutteja.

Että miten niitä tuodaan esille, ja se oli iso juttu kun ei olla seksuaaliterapeutteja tai seksuaaliohjaajia, että miten myö osataan.

Ei varmaan pahaa tekis, vaikka sais siitä lisää tietoa.

Mutta tuota, ei ehkä itelle oo se omin alue.

Senso-projekti antoi haastateltaville ymmärrystä siitä, että seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä, niin asiakkaita kuin työntekijöitä. Haastateltavat nostivat esille, että seksuaalisuus tulisi nähdä arvokkaana asiana, ja että seksuaalisuus on merkityksellistä kaikille ihmisille. Osa haastateltavista kertoi, että oman itsensä ja oman seksuaalisuuden tunteminen helpottaa suhtautumista asiakkaan seksuaalisuuteen. Käsitteet seksuaalisuudesta voivat olla erilaisia työntekijöiden ja asiakkaiden välillä, mutta erilaisten käsitysten ja näkemysten ei tulisi vaikuttaa aiheen käsittelyyn.

Ja meille muille työntekijöille, että me nähtäs se yhtenä arvona, joka ois sitä hyvää elämää asiakkaille. Ja antais sellaista elämän rikkautta ja vahvuutta niinku siinäkin kentällä elämiseen ja olemiseen.

Että kyllähän siinä tarvii vähän semmosta herkkyyttä siinä, että miten asioista puhuu, mitä voi tuoda esille ja mitä itse kokee tärkeänä. Että ainaki sitä tietoa pitää antaa ja tehdä myös näkyväksi, että on ihan normaalia tämä ihmisen seksuaalisuus riippumatta että mitä muita rajoitteita hänellä on. Että se ei sais olla semmonen tabu.

Että ne on ihan eri asiat ku mitä meidän työntekijöiden mielessä on ja mitä me ajatellaan seksuaalisuudesta. Ne voi olla ihan eri asioita, tai aiheita, jotka koskettaa ja on tärkeitä. Tai sit ne voi olla osittain samojaki.

8.2 Työmenetelmät ja materiaalit

Senso-projektissa on käytetty paljon erilaisia työmenetelmiä ja materiaaleja apuna seksuaalisuus-aiheen käsittelyssä. Tämän teeman alla halusimme selvittää, että onko Senso-projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja hyödynnetty projektin päättymisen jälkeen. Haastatteluista kävi ilmi, että Senso-projektin jälkeen haastateltavat ovat hyödyntäneet työmenetelmiä ja materiaaleja vaihtelevasti. Osa haastateltavista kertoi, että Senso-projektista saadut työmenetelmät ja materiaalit eivät ole käytössä, tai niitä käytetään tarvittaessa. Haastateltavat eivät ole jatkaneet Senso-projektin aikaista ryhmätoimintaa sellaisenaan kuin se oli projektin aikana, mutta yksi haastateltavista on jatkanut toimintaa soveltaen. Haastatteluista kävi ilmi, että Senso-projektin aikaisia sosiaalisia tarinoita ja kuvia on käytetty, mutta epävarmuutta on ollut siitä, että osataanko uusia materiaaleja luoda itse.

No ei, ei ne sillä tavalla käytössä, että niitä tarvitsisi päivittäin tai muuten. Mutta se, että se tieto meillä on, että niitä on ja niitä voi itekki tehdä ja muokata, niin se on se tärkeä asia kyllä.

Niitä mitä löytyy sieltä Senso-projektin sivuilta, niin niitä käytetään.

Minä oon jatkanu näitä Senso-tapaamisia asiakkaiden kanssa kerran kuukaudessa. Minulla on kaksi aktiivista asiakasta, jotka haluavat näistä asioista keskustella ja käydä läpi.

No en tiiä osaako itse tehdä, mutta joku muu varmaan osaa. Että ei oo silleen niin niitä, mie en ainakaan oo niitä käyttänyt.

Osa haastateltavista kertoi, että Senso-projektista saadut työmenetelmät ja materiaalit ovat päivittäisessä käytössä. Haastateltavat kertoivat käyttävänsä sekä Sensonet-sivustoa että sosiaalisia tarinoita. Haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavat käyttävät paljon projektin aikana syntyneitä tarinoita, mutta heillä on myös osaamista tehdä uusia tarinoita itse.

No niistä esimerkiksi ne hygieniaohteet on molemmilla, tai oikeastaan useammalla asiakkaalla vessassa. Heidän kanssaan käydään sitten läpi ihan kuva kivalta sitä itsensä pesemistä ja muuta.

Joskus pitää tehdä ihan semmonen sosiaalinen tarina, jossa sitten asioita käydään läpi.

Osa haasteltavista kertoi, että Senso-projektin jälkeen toimintaa on jatkettu järjestämällä seksuaalisuuteen liittyviä teemapäiviä. Haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavat käsittelevät seksuaalisuus-aihetta asiakaslähtöisesti, esimerkiksi osallistaen ja kuvia käyttämällä.

No sitten on tämmöstä teemaohjelmaa järjestetty koko asiakkaille, seksuaalisuuteen liittyen. Siinä oli niinku eri toimintapisteitä, ja siinä oli eri osa-alueita.

No ihan silleen lähetään siitä, että yhdessä mietitään, tai asiakas päättää sen aiheen, että mistä hän haluaa keskustella. Nyt on paljon pyörity näiden kuvien parissa ja nyt kun ollaan näitä kuvia niin paljon pyöritelty niin ollaan siirrytty tietokoneelle katsomaan aiheesta.

Ja tietysti siinä pitää myös ottaa itse asiakkaat mukaan, että mikä asiakkaita tässä ajassa mietityttää ja ihmetyttää ja kummastuttaa.

Kaikista haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavat käsittelevät seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa pääsääntöisesti keskustelemalla. Haastateltavat nosivat esille, että kuuntelemisen taito on erityisen tärkeä aihetta käsitellessä asiakkaiden kanssa.

Ymmärtäminen, kuuntelemien ja jutteleminen auttaa heitä.

Nyt on ollut enemmän siellä keskustelun puolella, kun oon yksinään vetänyt.

Me tarvitaan keskustelua ja tarvitaan asiakkaita mukaan asioiden pohtimiseen.

8.3 Toiminnan arviointi ja kehittämistoiveet

Osa haastateltavista kertoi, että ryhmätoiminta koettiin sopivana tapana käsitellä seksuaalisuus-aihetta Senso-projektissa. Muutama haastateltava painotti erityisesti sitä, että jakaminen asiakkaat mies- ja naisryhmiin oli toimivaa. Osa haastateltavista kertoi, että asiakkaiden yksilöllisyys otettiin hyvin huomioon Senso-

projektissa. Asiakkaiden kehityksen taso huomioitiin ja projekti koettiin tasa-arvoisena ja ihmistä ymmärtävänä.

Siis miun mielestä se projekti oli kauttaaltaan hirmu selkeä ja siis semmonen tavallaan, aloitettiin kivalla tavalla tosi laimeasti ettei heti alettu heittelemään semmosella, hirmu rivolla tavalla, niin sanotusti. Tavallaan kun se oli niin uusi juttu meille, eikä tiedetty projektista muutenkaan mitään. Minusta siinä oli tosi hyviä käytännön juttuja, hirmu hyviä oli just nää ryhmät. Ne oli hirmu antoisia myös meidän asiakkaille. He sai ryhmässä kokoontua ja tuoda omia tuntemuksia esille.

No Senso-projektihan oli aika sellanen laaja ja sen näkökulma oli semmonen aika hyvällä tavalla niinkun ihmistä ymmärtävä ja tällöinen humanistinen, että niinku seksuaalisuus kuuluu kaikille.

Haastateltavien mukaan Senso-projekti tarjosi heille vertaistukea ja uusia näkökulmia. Osa haastateltavista kertoi päässeensä Senso-projektin aikana pohtimaan asioita yhdessä työkavereiden kanssa. Senso-projektilla oli avartava vaikutus haastateltaviin, ja osalla haastateltavista käsitys asiakkaiden seksuaalisuudesta muuttui projektin aikana.

Miusta se oli, en osaa oikeen sanoa. Ku se oli ensimmäinen semmonen missä olin mukana, et oli tosi tosi hyvä. Että miun kelkka kääntyi ihan täysin, että ensin olin, että eihän meillä oo mitään tarvetta tuolla, ku eihän ne kaikki ymmärrä.

No niistä jäi hyvänä mieleen se, että oli niitä tapaamisia ja koulutusta, sai erillisenä tai niinku sai vahvistusta siihen omaan osaamiseen, että se oli niinku hyvää. Semmonen ryhmässä pohtiminen ja asioiden yhdessä pohtiminen irti omalta työpaikalta on niinku hyvä asia, että on sitten aikaa miettiä niitä asioita toisten kanssa ja paneutua siihen asiaan toisten kanssa. Se oli kyllä arvokasta.

Haastateltavilla oli keskenään hieman eriäviä mielipiteitä Senso-projektin aikataulusta. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että projekti koettiin liian pitkäksi. Haastateltavat olivat huomanneet projektin aikana, että osalla asiakkaista oli hankaluuksia sitoutua projektiin. Sitoutumisvaikeudet saattoivat haastateltavien mielestä johtua siitä, että jotkut aiheista eivät välttämättä olleet kaikille asiakkaille ajankohtaisia, tai projektin aikataulu oli muuten liian pitkä. Toiset haastateltavista

olivat taas sitä mieltä, että Senso-projekti oli aikataulultaan hyvä. Haastateltavat arvostivat sitä, että projekti otettiin hyvin huomioon työvuorosuunnittelussa.

En miekään muista yhtään minkä aikaa se oli mutta, muistelen että silloin puhuttiin myös sitä että se oli vähän liian pitkä. Että meidän asiakkaita on moneen muuhunki hirmu vaikee saaha sitoutumaan, ni sitte varmaan lyhyempi ja tiiviimpi.

Oli kyllä, että se oli kerran kuukauteen ja se oli ihan hyvä, että siinä oli asiakkailla sitä sulatteluaikaa ja se että tuli vähän niitä tehtäviä mitä kerettiin tehdä sen kuukauden aikana.

Joo oli ja sitten työvuorot järjestettiin silleen, että pääsi sinne aina. Työvuoroissa huomioitiin se että pääsee aina, ku oltiin aina mukana niissä tapaamisissa. Ohjaaja oli aina mukana.

Toimeksiantajamme esitti toiveen, että voisimmeko kerätä haastateltavilta kokemusten lisäksi palautetta ja kehittämistoiveita koskien Senso-projektia. Seuraavaksi esittelemme tuloksia kehittämistoiveista liittyen Senso-projektiin. Keräsimme haastateltavilta tietoa myös siitä, kuinka he haluaisivat kehittää oman yksikkönsä toimintaa liittyen seksuaalikasvatukseen. Haastateltavat toivoivat jatkuvaa koulutusta siihen, kuinka käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Yksi haastateltavista toi haastattelussa esille, että olisi hyvä, että kaikilla työntekijöillä olisi perustaidot käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa.

No tietysti sillä tavalla, että kaikkien ohjaajien pitäisi pystyä jollakin tasolla keskustelemaan asiasta. Että vaikka se itelle ei ois sillä tavalla helppo aihe, mutta jos se asiakasta ahistaa, ni kyllähän hänen pitäis saaha keskustella siinä ja sillä hetkellä kun se tilanne tulee.

Jonkunlainen semmonen perus tieto/taito pitäis olla kaikilla, yleensäkin hoitopuolella toimivilla.

Yksi haastateltavista toi esiin, että Senso-projektin jälkeen olisi kaivattu yhteys henkilöä, jolta saisi taustatukea aina tarvittaessa. Haastateltava oli kokenut taustatuen projektin aikana merkitykselliseksi, ja olisi toivonut samankaltaisen toiminnan jatkuvan myös projektin jälkeen.

Että siellä saisi olla semmoinen jatkuva tuki, että kun mulle tullee joku kysymys, niin mulla olisi joku ihminen jolta mie suoraan voisin kysyä. Eihän mulla oo nyt semmosta mahdollisuutta, että mie lähtisin esimerkiksi joltaki seksuaaliterapeutilta tai tämmöseltä. Että sehän pitää mennä sitte asiakkaan kautta ja asiakkaan varata aika ja saaha lähete ja näin että se on tosi monimutkainen sitte. Että siihen olisi niinku toivonu sitä jatkoa.

Osa haastateltavista toivoisi yksilöllisempää materiaalia yksikön tarpeisiin sopiviksi. Haastateltavien mukaan yksiköissä voi olla hyvin eritasoisia asiakkaita, jonka vuoksi sama materiaali ei sovi kaikille asiakkaille.

Että miten sitä käsiteltäs vaikka siinä olisi eri tasosia, mutta sitten toisen kans toisella tavalla ja toisen kans toisella. Että mikä on se ajankohtainen kellekin asiakkaalle milloinkin. Ehkä siihen niinku panostaa. Se voi, ei nyt hukkaan mennä mutta joku voi kokke sen ahistavana sitten jos on semmoinen, ja ehkä sitä asiakasryhmää miettien niin se pitäis olla ehkä yksilö, tai semmosia pienryhmiä enempi, että kohdistaa siihen mikä on se sen hetken taso ja tarve.

Osa haastateltavista nosti esiin kehittämisedean, että asiakkaille voisi järjestää teemailtoja seksuaalisuus-aiheeseen liittyen. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että ryhmätoiminta ei ole välttämättä jatkossa toimivin työmuoto seksuaalisuus-aiheen käsittelyyn asiakkaiden kanssa. Heidän mielestään ryhmätoimintaa voisi kuitenkin järjestää vapaamuotoisemmin siten, ettei se liittyisi pelkästään seksuaalisuuteen. Monen haastateltavan mielestä olisi tärkeää, että seksuaalisuus-aihetta käsiteltäisiin kaikkien asiakkaiden kanssa.

Se nyt ainakin, että järjestettäis sitä iltaa, että pitääkin nyt ottaa puheeksi, että oisko se hyvä.

Sitä voitais kyllä kehittää, että olisi esimerkiksi joku ryhmä, tai joku sellanen että saatais puhua. Ei välttämättä niin, että onko jotain seksuaalisuuteen liittyviä juttuja, ei näin vaan, enemmän sellasta jutte-lua. Tuntemuksien myötähän näitä juttuja saattaisi purkaantua enemmän.

No ei ehkä nyt oo sillä tavalla tullu ajateltua, että ehkä sitä voisi tuota pikkusen käydä niinku läpi kaikkien asiakkaiden kanssa, et jos sieltä sitte herräis sitä jonkunlaista tarvetta asiaa käsitellä.

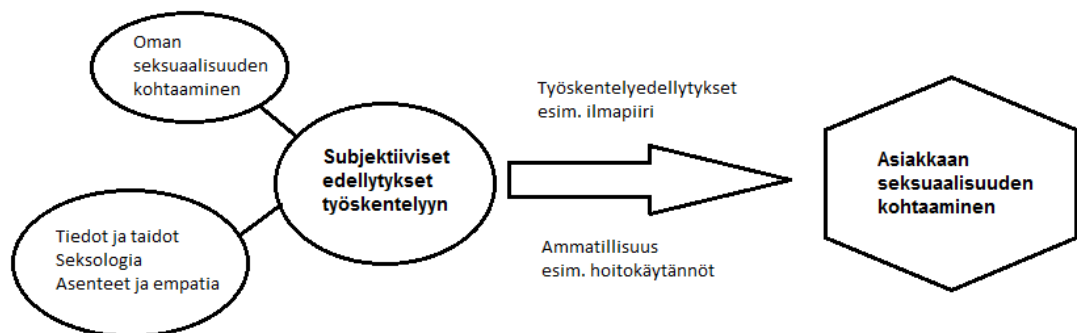
9 Pohdinta

9.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyömme tehtävänä oli selvittää, millaisia ammatillisia valmiuksia Pohjois-Karjalan alueella Senso-projektissa mukana olleet työntekijät saivat projektista. Pääsimme haastattelemaan viittä Senso-projektissa mukana ollutta työntekijää. Opinnäytetyömme tuloksista käy ilmi, että Senso-projekti ja sen työmenetelmät ja materiaalit ovat jääneet elämään toimipaikkoihin hyvin eri tavoin. Tuloksista käy ilmi, että projektin aikaisia työmenetelmiä ja materiaaleja on käytetty tarpeellisuuden mukaan projektin päättymisen jälkeen. Opinnäytetyömme tulokset osoittavat, että seksuaalisuus on mukana toimipaikkojen arjessa päivittäin tavalla tai toisella. Seksuaalisuus nähdään ihmisen perustarpeena, johon voidaan katsoa kuuluvaksi esimerkiksi läheisyyden, avoimuuden, turvallisuuden, fyysisen tyydytyksen ja aistillisuuden tunteet (Karkaus-Rikberg 2000, 293). Seksuaalisuus on käsitteenä hyvin laaja ja monimerkityksellinen. Tämän vuoksi työntekijät voivat huomaamattaan käsitellä seksuaalisuuteen liittyviä aiheita asiakkaiden kanssa.

Opinnäytetyömme tuloksista ilmeni, että useat haastateltavista kokivat, että ennen Senso-projektia heillä ei ollut riittävästi tietotaitoa ja rohkeutta käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Tulokset osoittivat, että seksuaalisuus koetaan sellaisena aiheena, joka on vaikea ottaa puheeksi ilman, että siihen on saanut jonkinlaista koulutusta. Ilmosen (2006, 43) mukaan seksuaalisuus-aihetta ei oteta kovin helposti puheeksi, eikä sitä välttämättä oteta huomioon yhtä laajasti kuin muita terveyteen kuuluvia osa-alueita. Jos työntekijällä ei ole valmiuksia ottaa seksuaalisuus-aihetta puheeksi asiakkaan kanssa, voi käydä niin, että asian puheeksi ottaminen jää asiakkaan vastuulle. Työntekijän ammatillisuuteen kuuluu valmius puhua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, mikäli asiakkaalla on siihen tarve.

Seksuaalisuuden kohtaaminen ammattityössä

Kuvio 8. Seksuaalisuuden kohtaaminen ammattityössä (Ilmonen 2006, 42).

Ylläolevassa kuviossa 8 on havainnollistettu asioita, jotka vaikuttavat tilanteessa, jossa käsitellään asiakkaan seksuaalisuutta. Lähtökohtana on työntekijän subjektiiviset edellytykset työskentelyyn. Näihin voidaan katsoa kuuluvaksi oman seksuaalisuuden kohtaaminen, tiedot ja taidot, seksologia sekä asenteet ja empatiakyky. Asiakkaan kohtaaminen on vuorovaikutustilanne, ja siihen vaikuttavat esimerkiksi työskentelyilmapiiri ja työntekijän ammatillisuus. (Ilmonen 2006, 43.)

Opinnäytetyömme tuloksista ilmenee, että Senso-projekti antoi haastateltaville ymmärrystä siitä, että seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä ja jokaisella on siihen oikeus. Kaikilla ihmisillä on samat oikeudet seksuaalisuuteen vammasta tai vammattomuudesta huolimatta. Kehitysvammaisten seksuaalisuuteen liittyy paljon ennakkokäsityksiä, esimerkiksi vamman näkeminen esteenä seksuaalisuudelle. Vamma voi olla enemmänkin rajoite, ei este seksuaalisuudelle. Vammoista riippumatta kaikkien ihmisten tulisi saada samanlaista tietoa seksuaalisuudesta. Tasa-arvoisella seksuaalikasvatuksella voitaisiin vähentää ennakkoluuloja vammaisuutta ja seksuaalisuutta kohtaan. (Karkaus-Rikberg 2000, 293.)

Opinnäytetyömme tuloksista kävi ilmi, että Senso-projektin työmenetelmiä ja materiaaleja hyödynnettiin toimipaikoissa vaihtelevasti. Tulokset osoittivat, että haastateltavat käsitelivät seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa arjessa, mutta projektista saatuja työmenetelmiä ja esimerkiksi sosiaalisten tarinoiden

käyttömahdollisuutta ei välttämättä aina muisteta. Sosiaalinen tarina on lyhyt kuvallinen tarina, joka on tehty asiakkaan tarpeisiin, ja sillä kuvataan jotakin sosiaalista tilannetta. Sosiaalisessa tarinassa kaikki turha tieto karsitaan pois, ja tilanne esitetään kuvailevasti. Näin ollen haastava sosiaalinen tilanne saadaan helposti ymmärrettävään muotoon. Sosiaalisessa tarinassa tilanne on ymmärrettävissä kokonaisuutena. Sosiaalisessa tarinassa kuvien ja kirjoitetun tekstin avulla voidaan vastata erilaisiin kysymyksiin, esimerkiksi kuka, milloin, miksi? (Autismi- ja Aspergerliitto ry 2017.)

Opinnäytetyömme tuloksista ilmeni, että toimipaikoissa käytetään pääsääntöisesti Senso-projektin aikana syntyneitä sosiaalisia tarinoita. Tulokset osoittivat, että joissakin toimipaikoissa on epävarmuutta siitä, kuinka luoda uusia tarinoita itse, kun projektin tuki ei ole enää käytettävissä. Senso-projektissa käytetyt sosiaaliset tarinat on valmistettu itse projektin puitteissa. Sosiaalisia tarinoita tehtiin erilaisten seksuaaliterveyteen liittyvien aiheiden käsittelytilanteisiin. Projektin jälkeen sosiaaliset tarinat jäivät Sensonet-sivustolle, josta työntekijät voivat käyttää niitä tarvittaessa. (Piironen 2015, 10.)

Tulokset osoittivat, että työmenetelmien ja materiaalien käyttäminen toimipaikoissa Senso-projektin jälkeen on ollut hyvin vaihtelevaa. Tuloksista voi todeta, että jotkut haastateltavista kaipaisivat lisäkoulutusta seksuaalisuus-aiheisten materiaalien valmistamiseen itsenäisesti. Joissakin toimipaikoissa taas Senso-projektin aikaiset työmenetelmät ja materiaalit ovat päivittäisessä käytössä, ja työntekijöillä on valmiuksia tehdä tarvittaessa esimerkiksi uusia sosiaalisia tarinoita. Tuloksista on havaittavissa, että työmenetelmien ja materiaalien käyttämiseen voi vaikuttaa työntekijöiden oma kiinnostuneisuus seksuaalisuus-aihetta kohtaan.

Opinnäytetyömme tuloksista ilmeni, että toiminta ei ole jatkunut samanlaisena kuin Senso-projektin aikana, mutta toimintaa on sovellettu oman toimipaikan tarpeisiin sopiviksi. Seksuaalisuus-aiheen käsittelyä on jatkettu yksilömuotoisena toimintana ja teemapäivien muodossa. Aihetta käsitellään toimipaikoissa sen mukaan, millaisia tarpeita asiakkailla on. Tulokset osoittivat, että toimipaikoissa käytetään työmenetelmistä esimerkiksi osallistamista ja kuvia työskentelyn tukena.

Huhtasen (2001, 58) mukaan erilaisia kuvia ja kuvista muodostettuja kokonaisuuksia voidaan käyttää erilaisten viestien tehokkaaseen ilmaisuun. Tuloksista voi havaita, että keskustelu on työntekijöiden ominaisin tapa käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Näkemyksemme mukaan erilaisten työmenetelmien ja materiaalien käyttämisen vähäisyys voi johtua siitä, että niiden käyttämisestä ei ole tullut rutiininomaista.

Yksi tutkimuskysymyksistämme koski Senso-projektin toiminnan arviointia sekä kehittämistoiveita. Tulokset osoittivat, että ryhmämuotoisesta toiminnasta ja asiakkaiden yksilöllisyyden huomioimisesta oli eriäviä näkemyksiä. Ryhmämuotoinen toiminta nähtiin pääosin sopineen Senso-projektiin. Tuloksista voi kuitenkin havaita, että joissakin toimipaikoissa seksuaalisuus-aihetta olisi voinut olla helpompaa käsitellä yksilötyöskentelynä. Näkemyksemme mukaan näin ollen aiheet ja materiaalit olisi voitu saada yksilöllistettyä asiakkaan tarpeisiin vielä sopivammaksi.

Projektissa asiakkaiden kehityksen taso otettiin pääsääntöisesti hyvin huomioon ja projektia pidettiin tasa-arvoisena ja ihmistä ymmärtävänä. Karkaus-Rikbergin (2000, 299) mukaan vammainen henkilö on nähtävä yksilönä ja hänelle tulee antaa mahdollisuus kehittää omaa seksuaalisuuttaan. Ilmosen ja Nissisen (2006, 25) mukaan joissakin ihmisryhmissä muiden ihmisten asenteet ja ennakkoluulot saattavat määrittää sen, miten tulisi käyttäytyä. Näistä ihmisryhmistä esimerkiksi vammaisten kohdalla usein muut ihmiset määrittelevät sen, mikä vammaisille on sallittua ja tavanomaista. Näkemyksemme mukaan Senso-projekti sai työntekijät havahtumaan siihen, että vammaisuus ei poissulje ihmisen seksuaalisuutta. Opinnäytetyömme tuloksista voi havaita, että Senso-projektin pituudesta oli monia kokemuksia. Osassa toimipaikoista projekti koettiin pituudeltaan sopivaksi. Osassa toimipaikoista projekti koettiin liian pitkäksi asiakkaiden sitoutumisvaikeuksien vuoksi. Asiakkaiden on voinut ollut vaikeaa sitoutua projektiin, mikäli kaikki käsiteltävät asiat eivät ole olleet heille sillä hetkellä ajankohtaisia.

Viimeinen tutkimuskysymyksemme käsitteli sekä Senso-projektiin liittyviä kehittämistoiveita että haastateltavien omaan toimipaikkaan liittyviä kehittämistoiveita koskien seksuaalikasvatusta. Tuloksista kävi ilmi, että Senso-projektin myötä

työntekijät kaipaivat jatkuvaa taustatukea siihen, kuinka käsitellä seksuaalisuus-aihetta asiakkaiden kanssa. Tuloksista ilmeni, että kaikkien kehitysvamma-työn kentällä työskentelevien toivottaisiin saavan koulutusta seksuaalisuus-aiheen käsittelyyn. Näkemyksemme mukaan jokainen työntekijä kohtaa seksuaalisuus-aiheen työssään jossakin muodossa. Näin ollen, olisi hyvä, että jokaisella työntekijällä olisi jonkinlaiset perustaidot käsitellä aihetta asiakkaan kanssa. Tuloksista kävi ilmi, että mahdollisuutta seksuaalisuus-aiheen käsittelyyn olisi hyvä tarjota kaikille asiakkaille. Tähän sopiva tapa voisi olla esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvät teemaillat tai vapaamuotoinen ryhmätoiminta, jota ei ole rajattu vain seksuaalisuuteen.

9.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimustyö pitää sisällään lukemattomia isoja ja pieniä kysymyksiä. Näihin kysymyksiin ei ole suoria oikeita vastauksia, vaan tutkija joutuu etsimään niihin ratkaisuja itse. Näitä ratkaisuja tehdessään tutkija joutuu pohtimaan ratkaisujensa eettisyyttä. (Eskola & Suoranta 2014, 52.) Ajattelemme, että seksuaalisuus voi olla aiheena ihmisille arkaluontoinen, koska se on jokaisen ihmisen henkilökohtainen asia. Tästä syystä pyrimme opinnäytetyössämme käsittelemään aihetta neutraalisti ja puolueettomasti. Pyrimme koko opinnäytetyöprosessin ajan pitämään eettisyyden ja luotettavuuden mielessä. Tarkastelimme jatkuvasti omaa toimintaamme kriittisesti ja pyrimme siihen, että toimintamme ja ratkaisumme olisivat mahdollisimman eettisiä. Tutkimussuunnitelman valmistuttua kirjoitimme toimeksiantosopimuksen (liite 1) toimeksiantajamme kanssa. Teimme haastatteluita kahdessa eri organisaatiossa, ja kirjoitimme tutkimusluvut (liitteet 2 ja 3) molempien organisaatioiden kanssa. Tutkimustoimintaan tarvitaan aina luvat sekä viranomaisilta että tutkittavilta (Eskola & Suoranta 2014, 52). Eskolan & Suoranan (2014, 52) mukaan tutkimusaineiston keruussa on otettava huomioon nauhoittamista koskevat käytänteet ja suostumukset.

Mäkisen (2006, 116) mukaan tutkijan tulee informoida tutkittavia kaikista tutkimuksen yksityiskohdista, jotta tutkittavilla on riittävä pätevyys suostua osaksi tut-

kimusta. Haastattelimme opinnäytetyötämme varten viittä työntekijää ja pyysimme jokaiselta haastateltavalta kirjallisen suostumuksen haastatteluun. Haastateltavan suostumuslomake löytyy liitteestä 4. Suostumuslomakkeessamme oli maininta siitä, että nauhoitamme haastattelut. Nauhoitimme haastattelut Kareliammattikorkeakoululta lainatulla nauhurilla. Litteroimme äänitteenä olevat haastattelut aina haastattelun jälkeisenä päivänä, jolloin ne olivat tuoreessa muistissa. Litteroinnin jälkeen nauhoitteet poistettiin nauhurista. Eskolan & Suorannan (2014, 52) mukaan yhtenä tutkimuksen eettisenä ongelmakohtana voidaan pitää tutkimuksesta tiedottamista, joka pitää sisällään tieteellistä raportointia ja tutkittaville tiedottamista. Kerroimme haastateltaville ennen haastattelua, että aiomme käyttää haastatteluaineistoa vain opinnäytetyötämme varten.

Haastattelimme kahta työntekijää Honkalampi-säätiön asumispalveluista, ja kolme työntekijää Ammattiopisto Luovin Liperin yksiköstä. Emme eritelleet tuloksissa haastateltavia tarkemmin, koska halusimme säilyttää haastateltavien tunnistamattomuuden. Haastateltavien pienen lukumäärän vuoksi haastateltavat olisi voineet olla tunnistettavissa, jos heidät olisi eritelty. Tutkimusetiikan perusteissa sanotaan, että tutkittavalle on annettava mahdollisuus pysyä anonyyminä valmiissa tutkimuksessa, eli tutkimuksen tuloksia julkaistaessa on suojeltava tutkittavien henkilöllisyyden paljastumista. Mitä arkaluontoisempi asia on kyseessä, sitä tarkemmin anonyymiteettiä on suojeltava. Kun tutkija lupaa säilyttää anonyymiteetin, tutkittavat voivat uskaltautua vastaamaan haastattelun kysymyksiin rehellisemmin. Rehelliset ja suorat vastaukset palvelevat paremmin tutkijaa, ja haastatteluilla kerätty aineisto pitää tällöin sisällään enemmän olennaista tietoa. (Mäkinen 2006, 114; Eskola & Suoranta 2014, 56–59.)

Kerroimme haastateltaville ennen haastattelua, että haastatteluun vastataan nimettömänä ja vastaaminen on vapaaehtoista. Mainitsimme tästä asiasta suostumuslomakkeessa (liite 4), jonka haastateltavat allekirjoittivat ennen haastattelua. Opinnäytetyössämme haastateltavien anonyymiteetti säilyy, koska emme puhu haastateltavista nimillä, emmekä esimerkiksi ammattinimikkeen mukaan. Luottamuksellisuuden takaamisesta on määrätty laissa, jonka vuoksi tutkijan on suhtauduttava sekä luottamuksellisuuteen että anonyymiteetin säilyttämiseen liittyviin

lupauksiinsa erityisellä vakavuudella. Anonymiteetin säilyttäminen kuuluukin tutkijan tärkeimpiin seikkoihin varmistaessaan tutkimuksensa luottamuksellisuuden. (Mäkinen 2006, 115–116.) Haastateltavat puhuivat asiakkaista eri termeillä, esimerkiksi opiskelijoina ja asukkaina, riippuen siitä toimipaikasta jossa he työskentelevät. Päätimme käyttää tässä opinnäytetyön raportissa joka tilanteessa asiakas-termiä, jolloin eri toimipaikat eivät ole tunnistettavissa.

Emme testanneet teemahaastattelurunkoamme (liite 5) kenelläkään ennen kuin aloitimme viralliset haastattelut. Aikataulumme oli melko tiukka haastatteluiden tekemisen suhteen ja päätimme ottaa riskin ja tehdä haastattelut ilman koehaastattelua. Ensimmäisen haastattelun jälkeen huomasimme, että haastattelurunko oli ihan toimiva, emmekä muuttaneet sitä enää jälkeempään. Teemahaastattelumme kysymykset olivat muodoltaan avoimia, joka antoi hieman soveltamisen varaa haastattelun aikana. Pohdimme haastatteluiden jälkeen, että olisiko haastattelurungosta saatu vielä parempi, jos sitä olisi testattu etukäteen.

Litteroinnin jälkeen lähdimme analysoimaan aineistoa sisällönanalyysin avulla. Havainnollistimme analyysin itsellemme askartelemalla erilaisia kartonkeja leikkaa ja liimaa tyylillä. Halusimme tehdä analyysin paperiversiona, koska se oli mielestämme selkeä ja konkreettinen tapa käsitellä aineistoa. Analyysin jälkeen tuhosimme aineistot polttamalla ne. Halusimme olla varmoja, että aineistot eivät joudu vääriin käsiin. Analysoidusta aineistosta muodostuivat tulokset, joista teimme johtopäätökset. Kirjoittaessamme johtopäätöksiä huomasimme, että tässä vaiheessa oli suuri vaara tehdä omia virheellisiä tulkintoja tuloksista. Samalla tavalla kuin haastatteluvaiheessa, niin myös johtopäätöksiä kirjoittaessa on tärkeää, että tutkija ei anna omien näkemysten hallitsevasti vaikuttaa lopputulokseen. Tutkijan on pysyttävä puolueettomana koko prosessin ajan. (Tuomi & Sarajärvi 2009b, 135–136.)

9.3 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyöprosessimme alkoi keväällä 2016. Olimme lähdessä vaihtoon kolmeksi kuukaudeksi ja yritimme löytää sopivaa aihetta opinnäytetyöllemme ennen

vaihtoon lähtöä. Opinnäytetyön lukupiiristä saimme idean, että voisimme tehdä opinnäytetyön liittyen kehitysvammaisten seksuaalisuuteen. Vaihdon aikana pyörittelimme aihetta mielessämme ja otimme yhteyttä mahdollisiin toimeksiantajiin. Palattuamme takaisin Suomeen löysimme opinnäytetyöllemme toimeksiantajan ja pääsimme työstämään opinnäytetyösuunnitelmaa. Haasteita alussa tuotti se, että emme meinanneet löytää sopivaa toimeksiantajaa työllemme. Työstimme opinnäytetyösuunnitelmaamme suunniteltua pidempään, koska meillä oli hankaluksia konkretisoida opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävä.

Haastattelurungon hahmottelu sujui mielestämme ongelmitta ja pääsimme pian haastattelurungon valmistuttua tekemään haastatteluja. Aineiston kerääminen haastattelun avulla oli meille uutta ja mielestämme onnistuimme siinä ensikertalaisiksi hyvin. Aineiston litteroinnin jälkeen varsinaiset haasteet vasta alkoivat. Aineiston analysointi osoittautui yllättävän vaikeaksi. Pohdimme paljon sitä, että miten lähdemme aineistoa analysoimaan. Mietimme paljon, että mitä analysointimenetelmää käyttäisimme, ja mikä menetelmä sopisi parhaiten juuri meidän tarpeisiimme. Vielä analyysiäkin hankalammaksi osoittautuivat johtopäätökset. Johtopäätösten tekeminen oli mielestämme vaikeaa, koska oli hankalaa löytää teoriaa, joka olisi ollut suoraan peilattavissa opinnäytetyömme tuloksiin. Johtopäätöksiä tehdessä oli myös kiinnitettävä huomiota siihen, että emme tehneet liian vapaita tulkintoja tuloksista.

Suunnitelmavaiheessa keräsimme paljon erilaista teoriaa, josta rakensimme teoriapohjaa opinnäytetyöllemme. Opinnäytetyön kirjoittamisen loppuvaiheessa syvensimme teoriaa ja vaikeuksia tuotti sellaisen teorian löytäminen, joka liittyy kehitysvammaisten seksuaalisuuteen. Teoriaa löytyi paljon kehitysvammaisuudesta ja seksuaalisuudesta, mutta melko vähän kohdennetusti kehitysvammaisten seksuaalisuudesta. Teimme opinnäytetyötämme suunnitelmallisesti alusta loppuun saakka. Valmistumisaikataulumme hieman viivästyi suunnitellusta, mutta olemme silti tyytyväisiä lopputulokseen. Lisäaika antoi meille mahdollisuuden välillä irrottautua opinnäytetyöstä. Irrottautuminen antoi uusia näkökulmia sekä aiheeseen että prosessiin. Työskentelimme koko ajan yhdessä, koska se on ollut mielestämme luontevin tapa työstää opinnäytetyötä. Yhdessä työskenteleminen antoi mahdollisuuden yhdessä reflektointiin ja ajatusten vaihtamiseen.

Saimme henkilökohtaiset aikataulumme sopimaan hyvin yhteen ja opinnäytetyön työstäminen on sujunut mutkattomasti.

Opinnäytetyön tekeminen opetti meille pitkäjänteisyyttä, suunnitelmallisuutta ja johdonmukaista työskentelyä. Opinnäytetyön tekeminen oli pitkä prosessi ja välillä tuli turhautuneisuuden tunteita, mutta pienet tauot opinnäytetyöstä auttoivat meitä jaksamaan. Vaikka meillä oli alussa haasteita opinnäytetyön tarkoituksen ja tehtävän kanssa, niin hyvä tutkimussuunnitelma auttoi meitä työskentelemään koko prosessin ajan tavoitteita kohti. Emme olleet koskaan aiemmin tehneet laadullista tutkimusta, joten tämän opinnäytetyön tekeminen oli meille myös tutustumista siihen, kuinka tehdään tutkimus. Opimme entistä paremmin peilaamaan teoriaa käytäntöön ja harjaannuimme luotettavan teorian tiedon etsinnässä. Sekä teorian tiedon että keräämämme aineiston pohjalta ymmärsimme, kuinka moninainen seksuaalisuus aiheena on. Tutustumalla Senso-projektiin saimme paljon työvälineitä, joita voimme myös itse hyödyntää tulevassa työelämässä.

Opinnäytetyötä tehdessämme huomasimme, että kehitysvammaisuudesta käytetään paljon erilaisia termejä. Pistimme merkille, että ennen kehitysvammaa on määriteltä useimmiten asteen tai tason mukaan, ja nykyäänkin siihen törmää vielä josakin määrin. Ajattelemme kuitenkin, että kehitysvammaisuutta voisi määrittellä enemmän henkilön toimintakyvyn mukaan, kuin kehitysvamman asteen tai tason mukaan. Sosiaalialan näkökulmasta katsottuna olisi hyvä, että ihmistä ei määriteltäisi esimerkiksi vamman perusteella. Jokainen ihminen tulisi kohdata yksilönä. Työntekijänä olisi tärkeää, ettei määrittele ihmistä vain diagnoosin perusteella. Jokaisen ihmisen kohdalla tulisi tarkastella henkilön toimintakykyä, joka määrittelee enemmän sitä, mihin ihminen pystyy tai ei pysty.

9.4 Jatkotutkimusideat

Aloitellessamme opinnäytetyöprosessia ajatuksenamme oli selvittää kokemuksia Senso-projektista sekä työntekijöiltä että asiakkailta. Päädyimme rajaamaan opinnäytetyömme pelkästään työntekijöiden kokemuksiin, jotta opinnäytetyömme laajuus ei kasvaisi liikaa. Jatkotutkimusehdotuksemme olisikin siis se,

että Senso-projektin vaikuttavuutta voisi tutkia asiakkaiden näkökulmasta. Työntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmat eroavat toisistaan luultavasti melko paljon, joten olisi todella mielenkiintoista tutkia aihetta tästä näkökulmasta.

Tutkimusaineistomme tuloksista nousi esille, että työntekijät toivoisivat lisää toiminnallisia menetelmiä seksuaalisuus-aiheen käsittelyyn asiakkaiden kanssa. Mielestämme tässä olisi hyvä idea toiminnalliselle opinnäytetyölle. Toimipaikoissa voisi järjestää esimerkiksi ryhmämuotoista toimintaa tai teemailtoja, joiden aiheena voisivat olla seksuaalisuus ja siihen liittyvät teemat. Senso-projektissa oli mukana toimipaikkoja myös Uudellamaalla. Meidän opinnäytetyömme rajautuu vain Pohjois-Karjalan alueella sijaitseviin toimipaikkoihin. Olisi mielenkiintoista tietää, kuinka projekti on vaikuttanut Uudellamaalla sijaitsevissa toimipaikoissa.

Lähteet

- Aho, T., Kotiranta-Ainamo, A., Pelander, A. & Rinkinen, T. 2008. Nuoren seksuaalisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Alkio, P. (toim.) Puhutaan seksuaalisuudesta - nuori vastaanotolla. Helsinki: Priimus Paino Oy. 41–53.
- Ahponen, H. 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Ammattiopisto Luovi. 2017. <https://luovi.fi/paikkakunta/liperi/> 3.1.2017
- Autismi- ja Aspergerliitto ry. 2017. Sosiaaliset tarinat. https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo_ja_ikaantyminen/materiaalipankki/kommunikation_ja_vuorovaikutuksen_tueksi/sosiaaliset_tarinat 11.1.2017
- Arkio-Lampinen, M. & Voutilainen, A. 2014. Seksuaaliterveyden työkalupakki. Helsinki.
- Azzopardi-Lane, C. & Callus, A-M. 2014. Constructing sexual identities: people with intellectual disability talking about sexuality. British Journal of Learning disabilities. <http://web.b.ebsco-host.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=b8bfdcd8-b65a-44c1-9f06-2223062754be%40sessionmgr106&hid=123> 19.1.2017
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2008. Seksiä vaatteet päällä. Vammala: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Puhutaan seksuaalisuudesta. Amatillisia kohtaantumisia sosiaali- ja hoitotyössä. Helsinki: Kirjapaja.
- Cacciatore, R. 2008. Huomenna pannaan pussauskoppiin – Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Cacciatore, R. 2017. Seksuaalikasvatus. <http://www.raisacacciatore.fi/79> 19.1.2017
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tallinna: Vastapaino.
- Gray, C. 2017. Social Stories. What is a Social Story? <http://carolgray-socialstories.com/social-stories/what-is-it/> 9.1.2017
- Heikura-Pulkinen, U. & Kujanpää, S. 2006. Sosiaaliset kuvatarinat. Haukkaranan koulu. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2006. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Honkalampi-säätiö. 2015a. Organisaatio. <http://www.honkalampisaatio.fi/fi/honkalampi-saatio/organisaatio/> 3.1.2017
- Honkalampi-säätiö. 2015b. Honkalampi-säätiö. <http://www.honkalampisaatio.fi/fi/honkalampi-saatio/> 3.1.2017
- Honkalampi-säätiö. 2015c. Asumispalvelut. <http://www.honkalampisaatio.fi/fi/palvelut/asumispalvelut/> 3.1.2017
- Huuhtanen, K. 2011. Merkit ja merkkijärjestelmät. Kuvakommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kouvola: Kehitysvammaliitto ry. 58–63.

- Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2013. Turvaverkko vai trampoliini - sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Ikonen, L-T. 2014. Seksuaalisuuden käsittelyn toimintamalli autismin kirjon henkilöille. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82339/Ikonen_Linda-Tuulia_HELSINKI.pdf?sequence=1 25.8.2016.
- Ilmonen, K. & Korhonen, E. 2015. Seksuaalioikeudet. Helsinki: Nord Print Oy.
- Ilmonen, T. 2006. Seksuaalineuvonta. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 41–59.
- Ilmonen, T. & Nissinen, J. 2006. Seksologian peruskäsitteistöä. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 20–26.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy.
- Karanka, I. 2001. Iloinen soturi ja suloinen kuningatar. Osa 2: seksuaalikasvatuksesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Karkaus-Rikberg, K. 2000. Vammaisten seksuaaliterveys. Teoksessa Kontula, O. & Lottes, I. (toim.) Seksuaaliterveys Suomessa. Tampere: Tammer-paino Oy. 293–306.
- Kaski, M., Manninen, M. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Kaski, M., Manninen, M. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Juva: WS Bookwell.
- Kettunen, L. 2001. Kyllä vai ei – Murrosikäisestä aikuiseksi. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Opetushallitus, Väestöliitto ry ja tekijät.
- Laitinen, M. 2009. Ajan tabut. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino.
- Launonen, K. 2011. Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt – syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press. 143–166.
- Mäkinen, O. Tutkimusetiikan ABC. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Nahkamäki, K. & Väkiparta, M. 2001. Kehitysvammaisten oppilaiden seksuaalikasvatus: ”mitä enemmän tiedetään sitä vähemmän tarvii luulla”. Eri-tyispedagogiikan pro gradu –tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/7836/kirnahka.pdf?sequence=1> 10.1.2017
- Oksanen, J. 2015. SEKSU: Seksuaaliterveyttä ja suhdetaitoja. Opas autismin kirjon nuorille ja aikuisille sekä heidän kumppaneilleen. Autismisäätiö.
- Palonen-Munnukka, R. 2009. Mitä niille rakkaudesta puhuu. Mediapinta.
- Palonen-Munnukka, R. 2011. Rakkautta, läheisyydestä suudelmiin - Opas kehitysvammaisen seksuaalisuuden kohtaamiseen kehitysvammaisten parissa työskenteleville ammattilaisille ja omaisille. Mediapinta.

- Piironen, E. 2015. Senso - Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja -ohjauksessa. Loppuraportti. <http://www.sensonet.fi/binary/file/-/id/1/fid/926/> 16.1.2017
- Piironen, E. 2017. Hankekoordinaattori. Honkalampi-säätiö. Suullinen tiedonanto palaverissa liittyen opinnäytetyöhön. 30.1.2017
- Repo, M. 2004. Vammaisuus eri näkökulmista. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin – Vammaistyön perusteet. Porvoo: WS Bookwell Oy. 9–12.
- Repo M. & Talvela, E-L. 2004. Itsenäisyyden tukeminen. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin - Vammaistyön perusteet. Porvoo: WS Bookwell Oy. 393–411.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 22–56.
- Ryttyläinen, K. & Valkama, S. 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita Prima.
- Sead. 2013. Sexsuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille. http://www.sead-project.eu/wp-content/uploads/2013/10/countryreport_finland.pdf 26.1.2017
- Sensonet. 2013a. Sosiaaliset tarinat. Kaunistautuminen simppelemalli. <http://www.sensonet.fi/binary/file/-/fid/662> 9.1.2017
- Sensonet. 2013b. Sosiaaliset tarinat. Vartalo mies tarinamalli. <http://www.sensonet.fi/binary/file/-/fid/850> 24.1.2017
- Sensonet. 2013c. Sosiaalisen tarinan käyttäminen. <http://www.sensonet.fi/sosiaaliset+tarinat/sosiaalisen+tarinan+kayttamien/> 25.1.2017
- Senso-projekti. 2015. Projektin päätavoite. <http://www.sensonet.fi/binary/file/-/id/1/fid/966/> 11.1.2017
- Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2013. Vernerin. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Sosiaalinen näkökulma. <http://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma> 17.1.2017
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2014. Seksuaalikasvatus. <https://www.thl.fi/fi/web/terveyden-edistaminen/toimijat/terveyden-edistaminen-eri-toimialoilla/terveyden-ja-hyvinvoinnin-edistaminen-ammattillisessa-koulutuksessa/seksuaaliterveys/seksuaalikasvatus> 19.1.2017
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009a. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009b. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Latvia: Kustanneosakeyhtiö Tammi.
- Vehmas, S. 2005. Vammaisuus – Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere: Gaudeamus.
- Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Juva: WS Bookwell Oy.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2012. Suomen YK-liitto. Somero: Sälekarin Kirjapaino Oy. http://www.vammaiskumppanuus.fi/wp-content/uploads/2014/06/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf 30.1.2017

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Toimeksiantaja	
Organisaation nimi:	Houkalanpi -säätiö
Toimeksiantajan edustaja:	Erkki Pärönen
Osoite:	Salpaattua 2 80100 Penuur
Puhelinnumero:	050 388 6615
Sähköposti:	erkki.paronen@hl-s.fi

Opiskelijan/opiskelijoiden tiedot	
Koulutusohjelma:	Sosiaalialan koulutusohjelma
Opiskelijanumero(t) ja nimi(et):	[redacted] Jatta Jokinen, [redacted] Miia Turpeinen
Puhelinnumero:	[redacted]
Sähköposti:	jatta.jokinen@edu.karelia.fi miia.turpeinen@edu.karelia.fi

Toimeksiannon kuvaus	
Aihe	seksuaalikasvatus - senso - projektissa mukana olleiden
Toteutusmuoto	Tutkimuksellinen työntekijöiden
Aikataulu	Aloitus syyskuussa ja julkaisu tammikuussa 2017. Kokeuksia
Kustannusarvio ja kustannusvastuu	-

Toimeksiantajan sitoumukset	

Opiskelijan sitoumukset	

Opinnäytetyön ohjaus Karelia-amk:ssa	
Ohjaaja(t):	Terttu Moilanen ja Heli Rinnekallio Terttu Moilanen Heli Rinnekallio

Opinnäytetyön julkisuus	
Opinnäytetyö on julkinen asiakirja ja se voidaan julkaista Theseus-verkkokirjastossa.	

Allekirjoitukset	
Päiväys	Opiskelijan allekirjoitus ja nimenselvennys Miia Turpeinen Miia Turpeinen Jatta Jokinen Jatta Jokinen
Päiväys	Toimeksiantajan edustajan allekirjoitus ja nimenselvennys 13.10.2016 Erkki Pärönen Erkki Pärönen
Päiväys 26.10.2016	Opinnäytetyön ohjaajan allekirjoitus ja nimenselvennys Terttu Moilanen

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haen/haemme lupaa suorittaa opinnäytetyöhön liittyvä tutkimus

Opinnäytetyön aihe: SEksuaalikasvatus - senso - projektissa mukana olleiden työntekijöiden kokemuksia

Tutkimuksen toteutuspaikka/-yksikkö:

Ammattionsto luovi, Liperin yksikkö

Tutkimuksen:

a) kohde/kohdejoukko: senso - projektissa mukana olleet työntekijät

b) aineiston keruumenetelmä: Haastattelu

c) aineiston keruun ajankohta: Marras-joulukuu 2016

Opinnäytetyön tekijä/t:

Miia Turpeinen
Miia Turpeinen

Jatta Jokinen
Jatta Jokinen

Opinnäytetyön ohjaaja/t:

Hei Rinnekallo
Hei Rinnekallo

Työelämäohjaaja:

Jonna Hanawen
JONNA HANAWEN

28.11.2016

Helena Kurvalainen
Helena Kurvalainen
opetusneuvoston jäsen

LIITTEET: - tutkimussuunnitelma
- toimeksiantosopimus

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haen/haemme lupaa suorittaa opinnäytetyöhön liittyvä tutkimus

Opinnäytetyön aihe: Seksuaalikasvatus - Senso - projektissa mukana olleiden työntekijöiden kokemuksia

Tutkimuksen toteutuspaikka/-yksikkö:

Sirkkalanhelmen palvelukoti ja Kotitanhuan palvelukoti

Tutkimuksen:

a) kohde/kohdejoukko: Senso-projektissa mukana olleet työntekijät

b) aineiston keruumenetelmä: Haastattelu

c) aineiston keruun ajankohta: Marraskuu 2016

Opinnäytetyön tekijä/t:

Miia Turpeinen
Miia Turpeinen

Jatta Jolinen
Jatta Jolinen

Opinnäytetyön ohjaaja/t:

Hei Kinnekallio
Hei Kinnekallio
Työelämäohjaaja:

Jonna Hänninen
JONNA HÄNNINEN

14.11.2016

Jouko Liukkonen
Jouko Liukkonen
Toimitusjohtaja

LIITTEET: - tutkimussuunnitelma
- toimeksiantosopimus

Karelia-ammattikorkeakoulu, Sosiaali-ala
Jatta Jokinen ja Miia Turpeinen

Haastateltavan suostumuslomake

Olemme sosionomiopiskelijoita Karelia-ammattikorkeakoulusta ja työstämme parhaillaan opintoihimme kuuluvaa opinnäytetyötä. Opinnäytetyömme toimeksiantaja on Honkalampi-säätiö ja toimeksiantajan edustajana toimii Erkki Piironen. Opinnäytetyömme aihe: Seksuaalikasvatus – Senso-projektissa mukana olleiden työntekijöiden kokemuksia.

Opinnäytetyömme tehtävänä on selvittää, millaisia kokemuksia Senso-projekti on tarjonnut työntekijöille, ja millä tavalla he ovat pystyneet hyödyntämään projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja.

Nauhoitamme haastattelun ja käytämme materiaalia ainoastaan opinnäytetyömme tarpeisiin. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, ja haastatteluun vastataan nimettömänä. Haastatteluista saatava aineisto hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

Päiväys

Suostun osallistumaan haastatteluun

Haastateltavan allekirjoitus

Teemahaastattelurunko

- Haastattelun arvioitu kesto: 30-60min
- Haastattelu koostuu kolmesta teemasta, joihin kysymykset liittyvät.
- Henkilöllisyys ei tule ilmi missään vaiheessa opinnäytetyötä, ja haastatteluaineisto hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.
- Käytämme haastattelua ainoastaan opinnäytetyötämme varten.
- Toivomme, että vastaat kysymyksiin vapaamuotoisesti ja omien kokemuksesi pohjalta.

Ammatilliset valmiudet

1. Millaisia koulutuksia sinulla on seksuaalisuus – aiheen käsittelyyn?

- Onko työnantaja kouluttanut?
- Oletko itse kouluttautunut vapaa-ajalla? Kursseja?

2. Millaisia valmiuksia sait seksuaalisuus – aiheen käsittelyyn Senso -projektin koulutuksesta?

- Saitko varmuutta/rohkeutta?
- Puheeksi ottamisen taito?
- Lisää tietoa?

3. Millaiseksi koet tällä hetkellä seksuaalisuus – aiheen käsittelyn asiakkaiden kanssa?

- Onko aihe helppo ottaa puheeksi?
- Onko seksuaalisuus edelleen vaiettu aihe?

Työmenetelmät ja materiaalit

1. Millaisia työmenetelmiä käytät käsitellessäsi seksuaalisuus –aihetta asiakkaiden kanssa?

- Sosiaalisia tarinoita? Kuvia?
- Luovia menetelmiä (taide, draama)?
- Ryhmätoimintaa?
- Toiminnallisia menetelmiä?

2. Miten hyödynnät Senso -projektista saatuja työmenetelmiä ja materiaaleja työssäsi?

- Käytätkö Sensonettiä?
- Tuokioissa?

Toiminnan arviointi ja kehittämistoiveet

1. Mitä olisit toivonut tehtävän toisin Senso -projektissa?

- Projektin aikataulu?
- Toteutustapa?
- Sisältö?

2. Miten haluaisit kehittää seksuaalikasvatustyötä omassa yksikössäsi?

- Uusia ideoita?
- Jo olemassa olevia asioita, joita voisi kehittää?

Opinnäytetyön prosessi

Helmikuu 2016

Opinnäytetyön idean syntyminen

Maalis-toukokuu 2016

Toimeksiantajan etsiminen

Kesäkuu 2016

Toimeksiantajana Honkalampi-säätiö varmistuu

Heinä-elokuu 2016

Opinnäytetyön suunnitelman tekeminen

Syys-lokakuu 2016

Toimeksiantosopimusten tekeminen

Teoriapohjan kirjoittaminen

Haastattelurungon tekeminen

Marras-joulukuu 2016

Haastatteluiden ja litteroinnin tekeminen

Joulukuu 2016

Haastatteluaineiston analysointi

Raportin kirjoittaminen

Tammikuu 2017

Raportin kirjoittaminen

Helmikuu 2017

Raportin viimeistely

Kypsyysnäyte

Seminaariesityksen tekeminen

Maaliskuu 2017

Opinnäytetyön esittäminen seminaarissa

